

Jiho česká univerzita v českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra výchovy ke zdraví

## **DIPLOMOVÁ PRÁCE**



Pedagogická  
fakulta  
Faculty  
of Education

Jihočeská univerzita  
v Českých Budějovicích  
University of South Bohemia  
in České Budějovice

Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích  
Pedagogická Fakulta  
Katedra výchovy ke zdraví

## **Diplomová práce**

# **Znalost lidských práv u dětí v domovech pro děti ve věku od 10 - 18 let ve Zlínském kraji**

Vypracovala: Bc. Markéta Librová  
Vedoucí práce: Mgr. Petra Vojtová, Ph.D.

České Budějovice, duben 2014



Pedagogická  
fakulta  
Faculty  
of Education

Jihočeská univerzita  
v Českých Budějovicích  
University of South Bohemia  
in České Budějovice

University of South Bohemia in České Budějovice

Faculty of Education

Department of Health Education

## Diploma Thesis

# **Knowledge of Human Rights in Children Aged 10 to 18 Years Old in Residential Care in the Zlín Region**

Author : Bc. Markéta Librová  
Supervisor : Mgr. Petra Vojtová, Ph.D.

České Budějovice, April 2014

## **Bibliografická identifikace**

**Jméno a příjmení autora:** Bc. Markéta Librová

**Název diplomové práce:** Znalost lidských práv u dětí v domovech pro děti ve věku od 10 do 18 let ve Zlínském kraji

**Studijní obor:** Vychovatelství se zaměřením na výchovu ke zdraví

**Pracoviště :** Katedra Výchovy ke zdraví, Pedagogická fakulta, Jihoeská univerzita v českých Budějovicích

**Vedoucí diplomové práce:** Mgr. Petra Vojtová, Ph.D.

**Rok obhajoby diplomové práce:** 2014

## **Abstrakt:**

Diplomová práce se zabývá znalostí lidských práv u dětí v domovech pro děti ve věku od 10 do 18 let ve Zlínském kraji. Úvod teoretické části je zaměřen především na lidská práva a související dokumenty. Popisuje problematiku právního v domě, týkající se dětí, jak obecně, tak konkrétně. Dále je v práci popsána ústavní výchova a její vývoj, vybrané příslušné instituce, práva dětí s narušenou ústavní výchovou a psychická deprivace. Závěr teoretické části rozděluje a charakterizuje cílovou skupinu na pubescenty a adolescenty. Obecným cílem diplomové práce bylo zjistit znalost lidských práv u dětí žijících ve vybraných dětských domovech ve Zlínském kraji. Specifickým cílem diplomové práce bylo zjistit znalost lidských práv ve vybrané oblasti. Jednalo se o oblast poznávání práv dětí a dospělým. Pro výzkum byl použit dotazník, který vychází z modifikované verze zjištění dětských práv od amerického vědce Gary Meltona. Vzhledem k určeným výzkumným předpokladům byly pro vyhodnocení vybrány pouze některé části z dotazníku. Jednalo se o oblast obecných otázek a otázky, týkající se poznávání práv dětí i dospělým. Z výsledků výzkumu vyplývá, že znalost lidských práv u dětí je s ohledem na znalost předklad práv a zákonů na průměrné úrovni. Ovšem co se týče znalostí pojem práva a zákona, jsou děti na úrovni nízké. Znalost týkající se poznávání práv dětí a dospělým je na vysoké úrovni, stejná u pubescentů i adolescentů.

**Klíčová slova:** lidská práva, dětský domov, pubescent, adolescent

## **Bibliographic identification**

**Name and Surname:** Bc. Markéta Librová

**Title of Diploma Thesis:** Knowledge of Human Rights in Children Aged 10 to 18 Years Old in Residential Care in the Zlín Region

**Field of study:** Pedagogy with focus of the health education

**Department:** Health Education, Faculty of Education, University of South Bohemia in České Budějovice

**Supervisor:** Mgr. Petra Vojtová, Ph.D.

**The Year of presentation:** 2014

## **Abstract:**

This diploma thesis is concerned with a level of knowledge of human rights among children between the ages of 10-18 at children's homes in the Zlín Region. The introduction to the theoretical part focuses mainly on human rights and related documents. It generally describes issues related to legal consciousness with a specific focus on children. Furthermore, institutional education and its development are also described, together with selected institutions, rights of children with institutional education and psychological deprivation. In the closing part, the target group is divided into pubescents and adolescents and further characterized. General objective of this diploma thesis was to assess level of knowledge of human rights among those children who are living in the selected children's homes in the Zlín region. Specific objective was to assess a level of knowledge of human rights in the selected area, namely in recognition of rights to children and adults. As a research method was chosen the questionnaire that is based on the Gary Melton's, an American scientist, modified version of assessing children's rights. Considering the given research assumptions, there were only some parts selected from the questionnaire. Namely, that is the part of general questions, and questions related to the recognition of rights to children and adults. The research shows that children's knowledge of human rights, with regard to knowledge of examples of rights and laws, is on an average level. Yet as far as knowledge of terms from the field of rights and law is concerned, children are on a very low level. Knowledge that concerns recognition of rights to children and adults is on a high level for both, pubescents and adolescents.

**Keywords :** human rights, home for children, pubescent, adolescent

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci „Znalost lidských práv u dětí v domovech pro děti ve věku od 10 do 18 let ve Zlínském kraji“ vypracovala samostatně pod odborným vedením Mgr. Petry Vojtové, Ph.D., pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG, provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby této elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným stanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky kolektivu a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Ve Českých Budějovicích, dne 11.11.2011

11.11.2011

Markéta Librová



Podkování:

Především bych chtěla podkovat vedoucí práce Mgr. Petru Vojtovou, Ph.D. za odborné vedení práce, za ochotu a její vynaložený čas při psaní mé diplomové práce. Dále bych chtěla podkovat všem vedoucím dětských domovů, kteří se mnou ochotně spolupracovali. Podkování patří i panu Prom. mat. Bohuslavu Slípkovi, CSc. za statistické zpracování dat a mé rodině za podporu.

# OBSAH

<b>1 ÚVOD</b> .....	12
<b>2 TEORETICKÁ ÁST</b> .....	14
2.1 Lidská práva .....	14
2.1.1 Pojem právo.....	16
2.1.1.1 Subjektivní a objektivní právo .....	17
2.1.2 Dokumenty týkající se lidských práv.....	18
2.1.2.1 Všeobecná deklarace lidských práv .....	18
2.1.2.2 Listina základních práv a svobod.....	19
2.1.3 Dokumenty týkající se dětských práv .....	20
2.1.3.1 Ženevská deklarace práv dítěte.....	21
2.1.3.2 Charta práv dítěte.....	22
2.1.3.3 Úmluva o právech dítěte.....	22
2.1.4 Právní v domě.....	24
2.1.4.1 Povinnost domě lidských práv u dítěte.....	25
2.1.4.2 Rizika právního nevhodnosti dítěte.....	26
2.1.4.3 Možnosti získání povinnosti domě práv u dítěte .....	27
2.2 Ústavní výchova .....	29
2.2.1 Vývoj ústavní výchovy dětských domovů v České Republice.....	30
2.2.2 Dětský domov .....	31
2.2.3 Dětský domov se školou .....	32
2.2.4 Dětské domovy ve Zlínském kraji .....	33
2.2.5 Práva dítěte na řízenou ústavní výchovu .....	34
2.2.6 Institucionální - psychická deprivace.....	35
2.3 Dospívání, období velkých změn .....	36
2.3.1 Pubescence .....	37
2.3.1.1 Tělesný vývoj v pubescenci.....	38
2.3.1.2 Myšlení a rozvoj poznávacích procesů v období pubescence .....	39
2.3.1.3 Prožívání a rozvoj identity v pubescenci.....	39
2.3.1.4 Socializace v období pubescence .....	40
2.3.2 Adolescence.....	41
2.3.2.1 Tělesný vývoj v období adolescence.....	41
2.3.2.2 Myšlení a rozvoj poznávacích procesů v období adolescence .....	42
2.3.2.3 Prožívání a rozvoj identity v adolescenci .....	42
2.3.2.4 Socializace v období adolescence .....	43
<b>3 CÍLE A ÚKOLY</b> .....	45
3.1 Cíl práce .....	45
3.2 Úkoly práce .....	45
3.3 Výzkumné předpoklady .....	45
<b>4 VÝZKUMNÁ ÁST</b> .....	46
4.1 Charakteristika cílové skupiny .....	46
4.2 Metodika výzkumu .....	47
4.3 Organizace výzkumného projektu.....	49
<b>5 VÝSLEDKY A DISKUZE</b> .....	50
5.1 Výsledky .....	50
5.1.1 Identifikační údaje výzkumného souboru .....	50
5.1.2 Rozbor vybraných částí dotazníku právního nevhodnosti dítěte.....	51
5.1.3 Rozbor obecných otázek .....	51

5.1.4 Rozbor oblasti p iznávání práv d tem i dosp lým.....	59
5.2 Diskuze .....	68
<b>6 ZÁV R .....</b>	<b>72</b>
<b>7 SEZNAM POUÍTÝCH ZDROJ .....</b>	<b>73</b>
<b>8 SEZNAM ZKRATEK .....</b>	<b>77</b>
<b>9 SEZNAM P ÍLOH .....</b>	<b>78</b>

# 1 ÚVOD

Každý člověk se s právy rodí, jelikož jsou nedílnou součástí lidské bytosti. Ne každé dítě si je svých práv vědomo a je tak schopno na základě toho v domostí nějakým způsobem jednat. Zvláště pak děti žijící v dětském domově, které vyrůstají s určitým údem a nemusí být schopny uvědomit si hodnotu svých vlastních práv. Jelikož jsem několikrát navštívila dětský domov v rámci školní praxe, vidím rozdíl mezi údem uvnitř domova, jako instituce a běžné rodiny. Co se týká údu uvnitř domova, je zde pévaha vedení a iniciativy z jeho strany, naopak u dítěte žijícího v rodině je větší možnost volby, názoru, zkrátka volnosti. Dělejší rolí hraje také ovšem to, jaká byla výchova dítěte, i v době život do doby, než byla soudem nařízena ústavní výchova. Nežádka jsou uvedeny problémy spojené se zanedbáváním nebo dokonce násilím, což se týká porušení práv dítěte. Z toho důvodu může docházet u dítěte k naprosto zkršené představě o tom, jaká má a nemá práva.

Pokud se zamíme na základní problém dítěte žijícího v dětských domovech, zjistíme, že u něj jen odebrání dítěte rodičům, i osob blízkým, znamená jakési nedodržení práva. Mezi primární práva dítěte totiž patří právo žít se svými rodiči. Tomuto problému je ovšem z hlediska právního udělena výjimka a nejedná se v takových případech o porušení práva dítěte.

V diplomové práci zmíním také psychickou deprivaci, která je velkým problémem u dítěte žijícího v institucionálních zařízeních. Zdálo by se, že tento problém s právy dítěte nijak nesouvisí. Ovšem jedná se o neuspokojení základní psychické potřeby, tudíž nedochází k naplnění jednoho ze základních práv dítěte. Na druhou stranu, může se tento nedostatek zdát drobným s ohledem na uspokojení ostatních základních potřeb, které nebyly naplněny v době před odchodem do dětského domova. Nejde totiž o zdravé dítě. Psychická deprivace je popisována jako strádání, ovšem u tohoto případu jsou všechny ostatní složky uspokojovány. Líbí se mi výrok vycházející z etikoterapie, který uvádí, že neexistuje zdravá duše a nemocné tělo, tak jako neexistuje nemocná duše a zdravé tělo. Dětský domov tedy stále není ideálním prostředím pro život dítěte, jedná se pouze o náhradní výchovu, která bude mít vlivy své kladné i negativní stránky.

Teoretickou část tvoří jedna z hlavních kapitol lidská práva. Podkapitolami jsou pojem právo a charakteristika subjektivního a objektivního práva. Dále uvádím

dokumenty týkající se lidských práv, kde jsem uvedla jako klíčové Všeobecnou deklaraci lidských práv a Listinu základních práv a svobod. Dokumenty týkající se občanských práv, kde uvádím finskou deklaraci práv dítěte, Chartu práv dítěte a Úmluvu o právech dítěte. Vzhledem k tématu zvolené diplomové práce popisují právní povinnost domů lidských práv u dětí, rizika právního neoprávnění dětí a možnosti získání povinnosti domů práv u dětí. Druhou hlavní kapitolou, která je dalším klíčovým tématem práce, je ústavní výchova, kde stručně zmíním vývoj ústavní výchovy v dětských domovech v České republice. Dále píšou o dětských domovech a dětských domovech se školou. Jelikož výzkum proběhl u vybraných dětských domovů ve Zlínském kraji, zmíním jej i v této práci. Popisují také práva dětí s narušenou ústavní výchovou. Co se týká problematiky psychické deprivace, i tu krátce zmíním na závěr kapitoly ústavní výchovy. Závěr teoretické části jsem vnovala dospívání, rozdělení a charakteristice cílové skupiny výzkumu pubescentů a adolescentů. Ve výzkumné části diplomové práce jsem se zaměřila na právní povinnost domů dětí a poznávání práv dětí a dospělým.

Proč jsem si tedy vybrala tuto problematiku jako téma své diplomové práce. Zajímalo mě, jaká je znalost dětí, týkající se práv. Zda lze hovořit o nízké, i vysoké úrovni povinnosti domů, která u dětí žijících v dětských domovech má svůj význam. Ať už jako prevence negativních jevů např. týrání, i zanedbávání, nebo v pozitivním slova smyslu a to např. šetrně prosazením svého názoru.

## 2 TEORETICKÁ ČÁST

### 2.1 Lidská práva

Ochrana osobnosti člověka jako fyzické bytosti má svůj prvotní základ v dávné historii, v podstatě v době, kdy se začala vytvářet územní společenská uspořádání, která bychom mohli pojmově nazvat státem, tzn. kde kromě území a obyvatel existovala i nějaká veřejná moc (Klíma a kol., 2006, s. 275). Lidská práva stanovují postavení občana ve státě a lze je v obecné charakterizovat jako taková práva, která jsou vlastní náležitostí a bez nichž nemůžeme říci jako lidské bytosti. Lidská práva a základní svobody nám dovoluují plně rozvíjet a vyvíjet naše lidské vlastnosti, naše vědomí, inteligenci a všechny schopnosti a uspokojovat naše duchovní a jiné potřeby (Hanzová, Kodým, Kremlíková, 1995, s. 13). Pojem lidská práva akcentuje jejich vazbu na každého člověka, zdrazuje jejich právní základ. Každý člověk se s lidskými právy rodí, jsou součástí lidské osobnosti, píle veřejná moc (stát) tato práva jedinci neuděluje ani nedává, pouze jejich existenci uznává a zavazuje se je garantovat (Klíma a kol., 2006, s. 166).

Lidská práva jsou zpravidla chápána jako práva a oprávnění jednotlivce, která zajišťují svobodu a důstojnost člověka a poskytování institucionálních záruk. Jsou to také vzory lidského chování potřebné pro zachování živých jedinců (Týlková, 2008). Představují také nejdůležitější subjektivní práva, která jsou ústavně zaručena. Platí, že když zákon není jednoznačný, je vykládán ve prospěch těchto práv (Gerloch, 2007).

Zoubek (2008) definuje lidská a občanská práva jako nejen v obecnou a nedotknutelnou hodnotu ve své filozoficko-morální výjimečnosti, ale především úhelný kámen konstrukce deklarace a realizace ústavního práva každé lidské bytosti nadané rozumem a svobodným a každého svobodného a demokratického státu. Ustanovení zakotvující práva jsou spojena s formulacemi, podle kterých má někdo právo určitým způsobem jednat, vybírat si obsah a formy svého jednání nebo nejednat. Oproti tomu Blahofil (2005) popisuje pojem lidská práva z hlediska právní vedy jako obecně závazná pravidla chování jednotlivců, právnických osob, občanů státu zaručená a sankcionovaná státní mocí směřující k uskutečnění a reprodukci zvláště významných kvalit lidského života, které určují podstatu dané společnosti a státu.

V koncepci lidských práv se vychází z toho, že tato základní práva a svobody mají jednotlivé atributy:

- nezadatelnost – tato práva se nepovažují za výtvor státní moci, stát je však, chce-li být právním státem, musí uznat, aby získaly pozitivní právní charakter,
- nezrušitelnost – stát je nemůže platně zrušit,
- nezcizitelnost – mají kogentní povahu, vzdání se jich ze strany jejich nositele nemá právní význam, přenesení práva na jiného je neplatné,
- nepromlčitelnost – jsou trvale vymahatelná (Gerloch, 2007, s. 225).

Carrozza (2003) považuje jako základní princip mezinárodního práva v oblasti ochrany lidských práv princip subsidiarity. O tomto principu hovoří jako o prvním institutu vstupujícím do problematiky lidských práv vůbec. Ústavní systém Evropské unie právo subsidiarity zdůrazňuje jako základní princip nebo pravidlo pro zachování nadnárodní harmonizace Unie a zároveň lokálního pluralismu. Subsidiarita jako obecný princip mezinárodního práva v oblasti problematiky lidských práv je integrace mezinárodních, nadnárodních a vnitrostátních oblastí sociální spravedlnosti a zachování lidské důstojnosti a svobody.

Lidská práva a svobody jsou pevně spojené se životem každého člověka. Každý člověk se mluví, rodí a s nimi i umírá. Patří k nim například právo na život, osobní svobodu a bezpečnost, svobodu pohybu, svobodu projevu, svobodu vlastního bydlení. Jejich rozsah je vymezený stupněm vývoje ve společnosti a to v jeho základní právní normě – ústavě. Jsou také podstatná pro důstojnost a autentičnost lidské bytosti, měla by je respektovat každá politická moc. Lidská práva jsou přiznaná každé lidské bytosti. Rosková dává práva na:

- základní lidská práva a svobody,
- politická práva,
- práva národnostních menšin a etnických skupin,
- hospodářské, sociální a kulturní práva,
- právo na ochranu životního prostředí a kulturního dědictví,
- právo na soudní a jinou právní ochranu (Rosková, 2012, s. 32).

### 2.1.1 Pojem právo

Sokol (2007) popisuje právo podle Sollensätze jako, souhrn platných tj. zákonodárcem vydaných a soudy uflíváných norem. Právní normy jsou obecně normativní výroky, které adresát m normy n co p ikazují a mohou být vymáhány státem. Naopak Klíma (2006) uvádí, že pojem právo evokuje nárok na ur ité pln ní ze strany státu i moflnost jednotlivce se n jak aktivn chovat zp sobem p edvídaným právem.

Jedna z dal-ích definic práva je popsána takto: Právo je systém obecn závazných model chování (právních norem), vyjad ujících ideály a hodnoty společi zorganizované ve stát, stanovených kompetentními státními orgány, ur ených k organizaci, ízení, kontrole společenských vztah právem upravených, jejichfl zachování je vynutitelné státním donucením (Kub , Hungr, Osina, 2007).

Právo jako systém právních norem má oproti jiným systém m norem ur ité specifické znaky. Jedná se o:

- zvlá-tní normu právních norem ó ve v t-ín p ípad se jedná o psanou formu, p í emfl p edpokladem platnosti právní normy je její publikace, tedy stanovený zp sob jejího vyhlá-ení a zve ejn ní,
- obecnou závaznost ó právní norma je závazná pro neur itý počet subjekt a neur itý počet p ípad stejného druhu,
- existenci státní autority, která dohlíflí na dodrflování právních norem a v p ípad nutnosti jejich dodrflování vynucuje, neboli moflnost státního donucení (Kubínková, Stránský, 2009, s.13).

Pojem právo m flme chápat také jako soubor p edpis , podle kterých se organizuje a ídí flivot lidské společi. Právní p edpisy závazn ur ují, jak se členové organizované pospolitosti mají chovat, aby byl soulad v jejich vzájemných vztazích a také v jejich právech a povinnostech ke společenské autorit , která právní p edpisy tvo í a vydává (Ryska, 2007).

Varva ovský (2009) popisuje t i druhy práva:

- první chápeme jako soubor pravidel lidského chování, jejichfl dodrflování je vynutitelné státní mocí. Tato pravidla jsou sepsána v zákonech a jiných právních p edpisech. Právem je tedy jen to, co je p edepsaným zp sobem vytvo eno státem ur itým, stanoveným zp sobem, toto chápání práva u nás naprosto p evafluje a je nazýváno právní dogmatikou,



- druhý přístup k nahlížení na právo označíme jako právo -sociologický. Tento směr nepovažuje za klíčové to, jak znějí texty právních předpisů, ale to, jak v běžném životě právo působí a jak se uplatňuje,
- toto pojetí práva lze nazvat jako přístup psychologický. Právo je také to, co mají lidé ve svém svém domě. Rozhodující jsou tato pravidla, která lidé znají a akceptují, souhlasí s nimi a jednají podle nich.

### **2.1.1.1 Subjektivní a objektivní právo**

Objektivní právo je chápáno jako soubor norem, vydaných v souladu s pravidly normotvorby daného státu, které ve svém souhrnu tvoří platný právní řád. Jedná se o právo v podobě abstraktních pravidel, které závazně a autoritativně určují, jakým způsobem se subjekty mají resp. nemají chovat (Kubínková, Stránský, 2009, s. 13). Toto pojetí práva jako souboru norem působících na chování lidí preventivně, nabízí model chování nebo následně po porušení povinnosti následuje sankce. Je pouze jedno jediné státem tvořené právo, proto je také obecně závazné (Schelle a kol., 2004).

Subjektivní právo představuje vyústění objektivního práva do podoby konkrétního práva právního subjektu. S ohledem na to lze subjektivní právo jinak označit též pojmem oprávnění i nárok. Jedná se o právní normou stanovenou možnost chování určitého subjektu, stejně jako možnost oprávněně vyžadovat odpovídající chování od jiných subjektů (Kubínková, Stránský, 2009, s. 14). Varvařovský (2009) uvádí, že pojem právo může být chápán a užíván ve dvojím smyslu. První rovinnou je subjektivní právo, kdy popisuje podmínky, jak je lze chápat. Šmám na to co právo. Jsem tedy oprávněn konat tak a tak a oprávněn očekávat, že nikdo jiný toto mé právo bude respektovat.

Existují zvláště významná subjektivní práva, jedná se o základní lidská a občanská práva deklarovaná v Listině základních práv a svobod, která tvoří součást ústavního pořádku České Republiky. Jsou to práva, kterých nikdo nemůže být zbaven a současně nikdo se jich nemůže vzdát, nebo vyplývají přímo z občanské svobody (Kubínková, Osina, 2007).

### **2.1.2 Dokumenty týkající se lidských práv**

Myšlenku založenou na koncepci přirozeného práva formuloval jako první J. Locke v 17. století, a to jako právo všech lidí na svobodu, život a majetek. Podle něj je významným úkolem státu garantování práv, jež mají mít přednost před zájmy vlády. Sféra práv byla později rozšířena na právo volit, právo na mzdu za práci, právo na svobodnou volbu náboženství a další práva. V roce 1948 přijala Organizace spojených národů (dále jen OSN) Všeobecnou deklaraci lidských práv, čímž započala éra mezinárodního zájmu o formulaci standardů práv a monitorování toho, jak jsou v jednotlivých státech práva dodržována. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě iniciovala v roce 1975 uzavření tzv. Helsinských dohod, jež také zdůraznily právo jako princip, který státy musí respektovat. V právním systému ČR jsou práva obsažena v Listině základních práv a svobod, která je součástí ústavy (Matoušek, 2003, s.102).

Na mezinárodní úrovni se setkávaly různé státy a sjednávaly mezi sebou dohody o lidských právech. Tyto dohody vymezují objektivní normy chování, které státům ukládají určité povinnosti vůči jednotlivým občanům. Dohody mohou být dvojího druhu: právně závazné a nezávazné. V právně závazném dokumentu, často nazývaném smlouva, úmluva nebo pakt, se státy zavazují dodržovat uvedená práva na národní úrovni. Každý stát musí potvrdit, že takový závazek přijímá, a to buď ratifikací, nebo přísoutoupením (Brander a kol., 2006, s. 296).

#### **2.1.2.1 Všeobecná deklarace lidských práv**

Po skončení 2. světové války došlo k výrazné změně v pojetí mezinárodního práva. Poprvé byla také pozornost zaměřena na problematiku práv člověka, jako jednoho z budoucích potenciálních subjektů mezinárodního práva. Při přijetí Všeobecné deklarace lidských práv vznikl první komplexní dokument zabývající se problematikou lidskoprávní dimenze. Jeho význam je nedocenitelný, zejména proto, že poukázal na význam ochrany lidských práv a základních svobod. Dle její dikce je každý, ať se jedná o jednotlivce či oficiální orgán nebo instituci, povinen postupovat v rámci svých možností k tomu, aby pravidelnou výukou postupně přispěl k rozšíření významu a účtu k těmto právům a svobodám a postupně zajistily a přispěl k jejich všeobecnému a úšinnému uznání jak mezi lidem samotných lidských států, tak i všech ostatních (Lukášek, 2011, s. 350).

Všeobecná deklaráce lidských práv byla schválena Valným shromážděním OSN v roce 1948. Ačkoli je formálně nezávazná, stala se základem pro další mezinárodní normotvorbu v oblasti lidských práv a postupem času nabyla jisté závaznosti jako právní obyčej (Klíma a kol., 2006, s. 271). Není závaznou právní normou, ale všechny další mezinárodní právní úmluvy z ní vycházejí. Deklarace je definicí toho, co člověk musí náležitě, aby se mohl plně realizovat ve společnosti. Tato práva souvisejí s jeho lidskou existencí, s jeho právem projevit se jako osobnost a s jeho právem na důstojný život. Tímto právům odpovídá povinnost státu vytvořit podmínky pro jejich naplnění (Janků a kol., 2010, s. 67).

### **2.1.2.2 Listina základních práv a svobod**

*Škáldý člověk je podle přirodních zákonů oprávněn chránit své vlastnictví, v etnickém životě a svobodě.*  
*J. Locke*

Základem právního řádu demokratického státu je tzv. ústavní předek, který upravuje jednak hlavní instituty státního zřízení, ale také základní práva občanů, popř. fyzických osob. Ústavní předek u nás zakotvuje Ústava ČR a další ústavní zákony. Součástí tohoto předku je i Listina základních práv a svobod (Spirit a kol., 2004, s. 282). Tomancová (2005) definuje Listinu základních práv a svobod jako *základní soubor práv člověka v rámci ústavního řádu, která zaujímá nezastupitelné místo. Jako součást ústavního předku představuje právní dokument s nejvyšší právní silou*.

Předsednictvo NR se dne 16. 12. 1992 usneslo a vyhlásilo Listinu základních práv a svobod jako součást ústavního předku České Republiky. Listina v těchto hlavách upravuje základní lidská práva a svobody, přímě o lidských právech a svobodách pojednává jak obecně, tak konkrétně reaguje na zvláštní situace (Novotná, Fejt, 2009). Listina je ústavním zákonem platným v ČR nepřetržitě od přijetí ústavního zákona č. 23/1991 Sb. Listina základních práv a svobody obsahuje:

- základní lidská práva a svobody,
- politická práva,
- práva národnostních a etnických menšin,
- hospodářská, sociální, kulturní a ekologická práva,
- právo na soudní a jinou právní ochranu,

- zákon o veřejném ochránci práv (Zoubek, 2008).

Listina základních práv a svobod vychází z mezinárodních paktů o lidských právech a základních svobodách, které byly ratifikovány a vyhlášeny a jimiž je Česká Republika vázána. Jsou podle čl. 10 Ústavy bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem. Listina právním jazykem sděluje podstatu a povahu lidských práv a její znalost a porozumění podmiňuje pochopení jednak jiných právních předpisů, ale i mezinárodních dokumentů o lidských právech (Tomancová, 2005, s. 20).

V Obecných ustanoveních Listiny je zdůrazněn princip svobody lidí a jejich rovnosti v důstojnosti a v právech. Je uveden i zákaz diskriminace v jakékoli formě, jinak zjevné, je vyhlášena nepřijatelnost privilegií pro kohokoli. Základní práva a svobody se zaručují všem, bez rozdílu pohlaví, barvy pleti, víry a náboženství, svobodného názoru, národnostního i sociálního původu. Nikdo také nesmí být postihován za to, že práva a svobody uplatňuje, dovolává se jich a vyžaduje jejich respektování (Varvařovský, 2009, s. 153).

### ***2.1.3 Dokumenty týkající se dětských práv***

Chápání dítěte a jeho postavení ve společnosti prošlo v historii lidstva řadou změn. Významný v tomto smyslu je zákaz infanticidy ve 4. století, kdy se křesťanství stalo státním náboženstvím v končícím římském impériu. Dále lze uvést aktivní snahy Komenského ve prospěch dítěte, jeho výchovou, vzdělání a péči o něj. A zvláště pak nové myšlení, jež přineslo osvícenství ve snaze pochopit dítě jako lidského jedince a dítství pak jako samostatnou etapu životního cyklu, jímž dítě prochází do dospělosti a k níž je nutno je náležitě vést a vychovávat. Osvícenství tak přineslo snahu o lepší postavení dítěte ve společnosti (Dunovský, 2002, s. 5).

Dunovský (2005) uvádí, že vznikají nové trendy v chápání a postavení dítěte ve společnosti v 19. století, ve stále racionálnějším poznávání dítěte a jeho vývoje. A to jak v normálních podmínkách, tak v podmínkách patologických (v bídě, hladu, těžké fyzické práci, v jeho nepřivoleném zdravotním stavu a vývoji apod.) To vše vedlo do prvních, byť dílčích formulací práv dítěte. Postupně vznikající národní i mezinárodní organizace a instituce iniciovaly a prosazovaly rozvoj a z kvalitnější péči o dítě a jeho ochranu. To také zakotvily v nejrecentnějších úmluvách, dokumentech i doporučeních. Snad prvním takovým mezinárodním dokumentem, týkajícím se ochrany dítěte, bylo vyhlášení zákazu dětské práce, přijaté ke konci 19. století Všeobecnou konfederací

práce. Tento zákaz svým způsobem předznamenal ohromný rozvoj péče o dítě ve 20. století.

N jakou dobu trvalo, než myšlenky na určitě pojmenování práv dítěte získaly konkrétní podobu. První vlnou byl rok 1924, kdy Spojené národy deklarovaly základní lidská práva. Jednalo se špouze o právní text, ale práva dítěte tak byla alespo oficiálně uznána. Dalším krokem bylo v roce 1959 schválení Deklarace lidských práv Organizací spojených národů. Stále to však bylo špouze vyhlášení určitých zásad, které však nezavazuje státy k žádnému plnění povinností. Až v roce 1979, vyhlášeným OSN Mezinárodním rokem dítěte, navrhlo Polsko zpracovat takový dokument o právech dítěte, který by byl pro všechny státy právně závazný. Nakonec v roce 1989 vzešel dokument, který dostal název Úmluva o právech dítěte (Hájková, 2012).

Zákon 383/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve vědeckých zařízeních a o preventivní výchovné péči ve vědeckých zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, uvádí: Ve vědeckých zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve vědeckých zařízeních pro preventivní výchovnou péči, kterými jsou státní výchovné péče, musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, vytvářeny podmínky podporující sebevědomí dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti (MŠMT, online, 2014).

### ***2.1.3.1 ženevská deklarace práv dítěte***

V roce 1924 byla v ženevě přijata Deklarace práv dítěte, zavazující státy, jež k ní přistoupily, poskytovat všem dětem co nejlepší péči, rozvoj a ochranu, dostaly-li by se do jakkoli nepříznivé situace. Děti by se takové pomoci měly dostat vždy jako prvnímu (Dunovský, 2005, s. 16). Dunovský (2002) informuje, že ženevská deklarace práv dítěte byla velmi stručná a obsahově se omezovala na nejzákladnější práva dítěte, jako je zajištění a podpora dobrého tělesného a duševního vývoje s využitím všech jeho sil a kapacit pro blaho lidstva a ochranu před jakýmkoli strádáním, ublížením a vykořisťováním.

### **2.1.3.2 Charta práv dítěte**

Charta práv dítěte je již první a hlubší přístup k právům dítěte, opírající se o významné poznatky o potřebách dítěte v kontextu jeho vývoje v etn prenatálního období. Rozhodující součástí tohoto pohledu spočívá v pořadavku i právu na nejlepší zájem o dítě a jeho prosazování v etn zabezpečení ochrany dítěte před riziky i škodami všeho druhu. Významné je také zdůraznění práva dítěte na jistotu, bezpečí a lásku, kterou mu může poskytnout jen jeho dobrá vlastní, anebo i v případě nutnosti nevlastní, náhradní rodina (Dunovský, 2002, s. 7).

Dunovský (2005) uvádí, že v roce 1959 Spojené národy schválily Chartu práv dítěte, jejíž cílem zůstalo na prosazování optimálního vývoje každého dítěte a jeho ochrany. Každé dítě má mít zajištěno ke svému plnému rozvoji dostatek lásky a porozumění především v péči vlastních rodičů. Není-li to možné, stát toto právo musí náležitě uspokojit. Zvláštní ustanovení jsou v nově práva dítěte na ochranu před jakýmkoli zneužíváním, ubližováním, vykoisováním a zanedbáváním, obchodem s ním a jeho diskriminací. Charta jako první z právních dokumentů zmíní i význam prenatálního, perinatálního a postnatálního období a kvalitní péči o plod a dítě, a též péči o matku před narozením a po narození dítěte.

### **2.1.3.3 Úmluva o právech dítěte**

Úmluva o právech dítěte reaguje na poznání vývoje dítěte, jeho potřeb a pořadavků, ve snaze být všem dětem s ohledem na jejich geografickou polohu, situaci jejich národů, jejich ekonomické, kulturní, sociální, náboženské a politické podmínky jednotnou i sjednocující normou společenského a právního zajištění jejich nejlepšího zájmu a prospěchu. *„Úmluvu o právech dítěte můžeme charakterizovat jako soubor i souhrn všech základních práv dítěte, jejichž naplnění zavazuje všechny členské státy OSN, které k ní přistoupily“* (Dunovský, 2005, s. 163).

Dokument Úmluva o právech dítěte lze považovat za nejvýznamnější právní dokument v oblasti ochrany dětských práv. Právní úpravu tohoto dokumentu nalezneme v zákoně č. 104/1991 Sb. Úmluva výrazně posiluje postavení dítěte ve společnosti a zdůrazňuje potřebu jeho ochrany (Bechyňová, Konvičková, 2008). Každé právo stanovené v Úmluvě je považováno za přirozenou součástí lidské důstojnosti. Úmluva

chrání práva dítěte a stanovuje standardy v oblasti zdravotní péče, vzdělávání a dále v právních, občanských a sociálních službách (Verhellen, 2000).

Úmluva o právech dítěte byla jednomyslně přijata Valným shromážděním OSN v listopadu 1989. V platnost vstoupila Úmluva v září 1990 a k 30. listopadu ji ratifikovalo celkem 191 států. Nakonec ji ratifikovalo 193 států, tj. téměř všechny státy světa (Hájková, 2010, s. 142). Státy tak přiznávají dětem na celém světě plná lidská práva a zavazuje ústavní státy k právnímu zakotvení těchto základních práv dítěte do vlastního zákonodárství. V roce 1991 dokument ratifikovalo Federální shromáždění České a Slovenské republiky. Po rozdělení Československa byla zařazena v roce 1993 do zákonodárství České republiky se silou ústavního zákona. Jde o obsažený dokument, který shrnuje dosavadní, stále dokonalejší a hlubší poznání o stavu a vývoji dítěte v normální patologii, o jeho potřebách a požadavcích, jež musí být adekvátně uspokojovány. Úmluva se tak zabývá naplňováním v ní stanovených práv všech dětí, jejich spravedlivým prosazováním a rozlišováním. Jedná se o 4 okruhy práv:

- práva statutární,
- práva na rozvoj a péči,
- práva na společenskou participaci,
- práva na plnou ochranu (Dunovský, 2005).

Preambule Úmluvy o právech dítěte výstižným způsobem shrnuje základní myšlenky obsažené v celé Úmluvě o právech dítěte. Připomíná, že státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, mají pamatovat na to, že rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře lásky a porozumění a pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm (Novotná, Fejt, 2009, s. 19). V Úmluvě také nechybí definice dítěte, kdy za dítě je považována škařká lidská bytost, která dosáhla 18ti let věku, pokud podle právního řádu, jemuž dítě podléhá, nedosáhlo zletilosti dříve (Lukáček, 2011).

#### 2.1.4 Právní v domí

Právní v domí lze charakterizovat jako subjektivní vztah individua, společenských skupin, společností k onomu právu. Právní v domí vychází z aspektu toho, co je a co právo má být, spolu s v domím moci způsobem sobilých především principy spravedlnosti a zákonnosti zajistit, aby to, co má být, se ve společnosti prosadilo, realizovalo (Brander a kol., 2006). V právním v domí rozlišíme jeho intelektuální a emocionální stránku.

- Intelektuální stránka spoívá v úrovni znalostí a v domstí o právu, v představách a názorech jaké právo má být.
- Emocionální stránka právního v domí spoívá v pocitech, náladách, emocích, které jsou výrazem hodnotové orientace individua, společenských skupin, společností, v jejich reakcích na bezprostřední i kařdodenní jevy v právní sféře jejich společenského (právního) řivota (Kub , Hungr, Osina, 2007).

Tomancová (2005) popisuje právní v domí jako souhrn právních názor , představ, pocit a skutečných v domstí, vyjadující vztahy ob an k platnému právu. Gerloch (2007) uvádí, že se právní v domí strukturalizuje na individuální a skupinové právní v domí. U obou p ípad představuje autonomní ást v podstat integráln utvá eného v domí o r zných aspektech objektivní reality v daném p ípad v relaci k platnému právu. Prezencí právního v domí navenek jsou názory, postoje a chování lidí ve vztahu k platnému právu.

Gerloch (2007) rozliší právní v domí de lege lata a de lege ferenda, která popisuje takto:

- De lege lata je podle platného zákona, íká, co následuje, tedy co je v souladu sním a je jíř protiprávní.
- De lege ferenda je hodnocení práva dle správnosti a spravedlnosti. Z tohoto hodnocení mohou vycházet návrhy na zm ny v zákonech i jiných právních p edpisech.

Právní v domí, tj. představy o právu a názory na právo, Spirit (2008) uvádí jeho dvě strany:

- a) Je to především *znalost práva* resp. představy lidí o platném právu, o tom co je právní a co je protiprávní, o tom jaké chování je správně vynutitelné státní mocí. V závislosti na stupni kulturnosti bývají tyto představy o platném právu více nebo méně úplné, nepřesné i zkreslené.



b) Druhou stránkou právního v domí jsou *názory na to, co je spravedlivé a co nespravedlivé*, resp. co a jak by mělo být regulováno pomocí práva, jaké zájmy a hodnoty by právo mělo zajišťovat a potlačovat apod. Jde tedy i o hodnocení platného práva jako dobrého nebo špatného z hlediska těchto i onch zájmů a hodnot. Jde buď o ztotožnění s požadavky, je-li platné právo klade na lidské chování, anebo představy o spravedlnosti v tomto i onom smyslu nebo stupni se rozcházejí s tím, co stanoví platné právo.

Úroveň právního v domí není výsledkem jen stupně vzdělanosti. Je určena též životní zkušeností a prostředí, ve kterém právo funguje, tedy právní kulturou té které společnosti (Varvařovský, 2009). Mezi faktory, je-li ovlivují realizaci práva, pak tedy patří nejen znalost práva, správnost představy o tom, co platí jako právo, ale i stupeň akceptace práva (Spirit a kol., 2008, s. 45, 56).

#### **2.1.4.1 Pov domí lidských práv u dětí**

Podle Kovářka dokážou děti rozlišovat pět stupňů právního pov domí:

- 1) Porozumění, co je právo a jakou má funkci v životě lidí.
- 2) Porozumění, že děti mají specifická práva nebo že právo dětí existuje.

Je možné je rozdělit do čtyř základních skupin:

- a. Právo na život a péči
  - b. Právo na rozvoj
  - c. Ochranná práva
  - d. Právo na spoluúčast
- 3) Pov domí o tom, že práva jedné osoby končí tam, kde začínají práva ostatních.
  - 4) Pov domí o tom, že právo na jedné straně doplňuje povinnosti na straně druhé.
  - 5) Pov domí o právu, o právu na soudní proces (Zierhutová, Dvořáková, 2006, s. 110).

Je důležité znát obsah Úmluvy o právech dítěte, uvědomovat si práva dítěte a při každé příležitosti s nimi děti seznamovat. Samozřejmostí také je, v případech porušení dětských práv, tato práva obhajovat (Hájková, 2010). Znalost práv ještě nemusí znamenat respektování a bez respektu k lidským právům bude vždy docházet

k jejich porušení. Kultura lidských práv je sítí do sebe zapadajících postoj , p esv d ení, chování, norem a p edpis (Brander a kol., 2006, s. 17).

Problematika práv d tí byla v eské republice jifl zkoumána v n kolika výzkumech. V roce 2001 na Zdravotní sociální fakult Jiho eské univerzity provedl výzkum Právního pov domí a vnímání práva u –kolních d tí J. Kova ík. Z výzkumu vyplynulo, fe právní pov domí, pojetí práv a jeho vývoj u d tí není bílým místem na výzkumné map pouze v eské republice, ale i v naprosté v t-in rozvinutých západních zemí. Výzkumem na toto téma se také zabývala diserta ní práce Mgr. Jany Stejskalové. Z tématu s názvem Implementace d tských práv a právního pov domí u d tí –kolního v ku vyplynulo, fe ke zvý-ení právního pov domí d tské populace nedo-lo a výzkum ukázal, fe stále trvá pot eba zam ít se na intervenci u d tí (Stehlíková, 2010). Z výzkumu diplomové práce Mgr. Petry Krejsové (2009) s názvem Práva d tí v ústavní pé i vychází, fe d ti z d tských domov i d ti z b flného výchovného prost edí mají problémy s chápáním práva a zákonu. Z ehofl vyplývá, fe je nutné d ti více seznamovat a informovat v této oblasti.

#### **2.1.4.2 Rizika právního nev domí d tí**

V d sledku nedostate né stimulace a omezené p íleflitosti k u ení se m fe opozdit a naru-ít celkový psychický vývoj dít te, p edev-ím v oblasti rozumových schopností a socializace. Moflnost nápravy závisí na v ku, vrozených dispozicích dít te, jeho celkovém zdravotním stavu i na dob , po kterou flilo v takové rodin . Dít velmi asto není schopné samo hledat pomoc, bu pro celkovou nezralost, neschopnost problém sd lit, nebo ze strachu. Z hlediska charakteru strádání, k n mufl necitlivé a bezohledné rodi ovské chování vede, lze rozli-ít na t i základní varianty: zanedbávání, týrání a sexuální zn uflívání dít te (Vágnerová, 2012).

Hranice v nezdravých rodinných systémech jsou uzav ené s fixními a p ísnými vztahy, nebo bez jakýchkoli vztah . Tém v-echo je p esn dané a nakomponované: cíle, role a vztahy, pravidla a normy. Neuplat uje se spravedlivé d lení moci, subsystém vy-í roviny (otec) obvykle vládne a subsystém nífl-í roviny (matka/d ti) se pod izují. V d sledku takto fungující rodiny m fe docházet k vý-e zmi ovanému týrání, zanedbávání a zneuflívání dít te (Toma-íková, Fetisovová, Ondrejka, 2006, s. 93).

Existuje také tzv. Systémové (institucionální) týrání, jehož formy jsou:

- opakované, nadbytečné lékařské vyšetření - zdravotnické instituce,
- ponižování, přetřívání, neadekvátní přístup k dítěti - školské instituce,
- zanedbávání i nedostatečná péče v kolektivních zařízeních - jesle, MZ, dětské domovy,
- rozhodování o osudu dítěte bez dostatečné objektivní informovanosti o situaci, oddělení dítěte od rodiny tam, kde to není nevyhnutelně nutné - sociální instituce státu, soudy,
- nadbytečné zatřívání i trauma způsobené dítětem i kontaktem s policejními i soudními institucemi - opakované výslechy, konfrontace s dospělými (Tomáškova, Fetisovová, Ondrejka, 2006, s. 97).

#### **2.1.4.3 Možnosti získání povinnosti domní práva u dítěte**

Ve svém celku jsou lidská práva vyjádřením základních lidských hodnot. Hodnota a jeho síla a hodnot mezilidských vztahů. Vzdělávat v nich proto znamená v první řadě vzdělávat v pozitivních lidských hodnotách. Vzdělávání v těchto právech musí sledovat i cíl vytvářet dovednost požádat o pomoc, je-li právo nedodržováno. U dítěte by měla být připraveni na to, jak naučit dítě, aby se pokud možno chránilo samo a dovedlo o pomoc požádat, ale i na to aby si sami v případě, kdy jsou práva dítěte porušována a kdy se u dítěte dostávají do role zástupce dítěte jako subjekt práv v těchto situacích, kdy dítě nejsou nebo nemohou být schopny rozpoznat negativní vlivy (Hejlová, 2002, s. 92).

Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům s podporou Evropské unie uvádí, že v dnešní společnosti, a zejména jejich mladá populace, se stále více potýká s problémy sociálního vyloučení, s náboženskými, etnickými a národnostními rozdíly a s nevýhodami i výhodami ovlivněnými globalizací. Výchova k lidským právům se zabývá těmito důležitými otázkami a měla by dát smysl různým představám, postojům a hodnotám v moderní multikulturní společnosti (Brander a kol., 2006). Vzdělání je základem a katalyzátorem pro změnu stavu lidských práv ve světě, ale pedagogové potřebují efektivní materiály a nástroje, které lze použít v jejich učebních osnovách snadno zařadit lidská práva (United for Human Rights, 2008, online).

Ministerstvo mládeže a tělovýchovy uvádí jako, jeden z cílů základního vzdělávání uvedených v Rámcovém vzdělávacím programu, připravit žáky k tomu, aby se projevovali jako svědomité, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti. Mimo jiné mezi klíčové kompetence základního vzdělávání patří (MŠMT, online, 2013):

- žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí
- žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu.

Ve vzdělávací oblasti Výchova k občanství je na Základních školách náplní učiva:

- národní symboly ve škole, práva a povinnosti žáků, význam a důležitost žákovské samosprávy, společná pravidla a normy; vklad vzdělávání pro život
- lidská práva a základní lidská práva, práva dítěte, jejich ochrana; úprava lidských práv a práva dítěte v dokumentech; porušování lidských práv, rasismus, diskriminace
- právní systém České republiky a význam a funkce právního státu, orgány právní ochrany občana, soustava soudů; právní norma, předpis, publikování právních předpisů
- protiprávní jednání a tresty protiprávního jednání včetně korupce, trestní odpovědnost; porušování předpisů v silničním provozu, porušování práv k duševnímu vlastnictví
- právo v každodenním životě a význam právních vztahů; důležitá právní vztahy a závazky z nich vyplývající; základní práva spotřebitele; styk s úřady.

Existuje také celosvětové hnutí Amnesty International, které usiluje o dodržování lidských práv na celém světě. Vedou kampaně, pořádají veřejné akce, zastávají se obětí bezpráví a usilují o systémové změny na úrovni států i mezinárodního společenství. Nabízí i praktické metodiky pro pedagogy, které usnadňují zaškolování lidských práv do výuky i do celkového životního stylu. Projekt Fair Play na školách a školách přátelská k lidským právům podporuje prostředí, ve kterém se lidským právům nejen využívá, ale kde se lidská práva praktikují, kde jsou respektována, bráněna a prosazována (Amnesty International, online, 2014).

## 2.2 Ústavní výchova

Ústavní výchova je realizována soudem dle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Ústavní výchova může být nařízena, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena a porážena a případná jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit (Pila, 2012, s. 116). Ústavní výchova je určena pro klienty z nefunkčního rodinného prostředí, které neskýtá záruku zdárného vývoje dítěte. Jedná se o náhradní péči nefungujícího rodinného prostředí. Preventivní výchovná péče je pak poskytována na základě žádosti dítěte nebo osoby odpovědné za jeho výchovu. Může se jednat o péči ambulantní, celodenní nebo internátní. Cílem je předcházení rizikům a poskytnutí péče těm, které již vykazují určité znaky problémového chování (Smutková, 2007).

Ústavní výchova v ČR je rozdělena mezi tři sektory, spadá do kompetence tří ministerstev:

- a) zdravotnictví o kojenecké ústavy, dětské domovy a jesle
- b) školství mládeže a tělovýchovy o diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy
- c) práce a sociálních věcí o ústavy sociální péče (Frinta, Melicharová, 2008).

Pokud ústavní výchova, probíhá v kojeneckých ústavech a dětských domovech pro děti do 3 let věku, právní úpravu nalezneme v zákoně č. 20/1999 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů. Děti starší 3 let věku jsou ponehány ústavní nebo ochranné výchovy umístěny do školských zařízení, pí emfl výkon ústavní nebo ochranné výchovy je upraven zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve st ediscích preventivních slufleb ve školských za ízeních a o zm n dal ích zákon , ve zn ní pozd j ích p edpis , a dal í související zákony. Ústavní výchova se může také vykonávat v domovech pro osoby zdravotn postiflené, jejichfl právní úpravu je třeba p edev ím v zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních sluflbách a v provád cí vyhlá ce k tomuto zákonu č. 505/2006 Sb., ve zn ní pozd j ích p edpis . P sobnost orgán sociáln -právní ochrany pí podávání návrh na na ízení, zru ení í prodloužení, jakofi pí em nu ústavní výchovy na ochrannou a naopak a sledování vývoje d tí v ústavním za ízení upravuje pak zákon č. 359/1999 Sb., o sociáln -právní ochran d tí, ve zn ní pozd j ích p edpis a v zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve v cech mládeže, ve zn ní pozd j ích p edpis (Novotná, Fejt, 2006, s. 76, 77).

Do systému za ízení ústavní a ochranné výchovy u nás pat í:

- diagnostické ústavy,
- d tské domovy,
- d tské domovy se –kolou,
- výchovné ústavy pro mládefl ( ezní ek, 2008).

Institucionální (ústavní) pé e je ozna ována jako zast e–ující termín, shrnující v–echny typy za ízení podílejících se na podpo e a rozvoji ohrofených d tí, nap í rezorty. V oblasti –kolství je preferováno uflívání pojmu institucionální výchova, který jinak také nazýváme systém náhradní výchovné pé e realizované v za ízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (B hounková, 2012). Základním úkolem, klí ovým práv u za ízení, která poskytují pé i d tem umíst ným mimo vlastní rodinu, je zaji-t ní kvalitních a bezpe ných podmínek, vytvo ených na podklad pozitivních emo ních vztah , umofl ujících proflítek d v ry mezi dít tem a dosp lým (Jánský, 2004, s. 95).

Vzhledem k tomu, fle ústavní výchovu lze považovat za nejzávafln j–í zásah do flivota dít te, je t eba hledat i jiné moflnosti, jak krizovou situaci dít te e–it. Soud je p edev–ím povinen dít vyslechnout a íní tak s ohledem na v k a rozumovou vysp lost dít te. Zákon dále výslovn ukládá soudu povinnost zkoumat, zda výchovu dít te nelze zajistit náhradní rodinnou pé í nebo rodinnou pé í v za ízení pro d tí vyfladující okamflitou pomoc. Na ízení ústavní výchovy p ípadá v úvahu afl tehdy, kdyfl zmín né moflnosti nejsou k dispozici (Plecitý, Sk ejpek, Sala , Třma, 2009, s. 83). Na ízení ústavní výchovy pat í rozhodn mezi krajní výchovné prost edky, nebo ústavní pé e nem fle nikdy rovnocenným zp sobem konkurovat výchov dít te v rodin , by ne dokonale fungující (Prokop a kol., 2004).

### **2.2.1 Vývoj ústavní výchovy ó d tských domov v eské Republice**

Jiřl odedávna se t fce zanedbávaným, opu-t ným i osi elým d tem dostávalo pomoci v t–inou církevních jednotlivc nebo institucí. První sv tová válka s sebou p inesla tisíce sirotk a zanedbaných d tí a tak podnítila budování nových ústav . Rozvoj ústav pokračoval i po druhé sv tové válce, b hem nífl op t mnoho d tí p i–lo o své rodi e (Langmeier, Krej í ová, 2006). V padesátých letech vzniká jednotná sí ústav pro d tí a mládefl, která pod korigovanými názvy existuje dodnes. Byly zalofeny

záchytné d tské domovy a d tské domovy se zvý-enou výchovnou pé í, záchytné domovy mládeže a výchovné ústavy pro mládež ( ezní ek, 2008, s. 98).

V padesátých letech je ústavnictví organiza n sjednoceno v rukou státu, má jednotný ád, pracovní metodiku i jednotn -kolený personál. Afl do poloviny -edesátých let byla ústavní výchova zcela p evládající formou výchovy d tí bez rodin u nás (Langmeier, Mat j ek, 2011). Od roku 1989 eská Republika ratifikovala v-echny zásadní mezinárodní smlouvy týkající se lidských práv a práv dít te. Po roce 1999 byly v legislativě týkající se systému podpory a pé e o ohrožené d tí vykonány významné kroky k jejímu zkvalitn ní, byly zakotveny specializovan j-í systémové postupy a zárov zd razn ny zájmy a pot eby dít te v etných novelizacích i nov vzniklých zákonech a provád ěcích dokumentech (B hounková, 2012).

Dne-ní úrove pé e o d tí v ústavní výchov je výsledkem práce M<sup>TM</sup>MT, které v devadesátých letech podpo ilo iniciativu odborník , a celý proces nastartoval p ípravou legislativy. V roce 1990 vznikla Asociace náhradní výchovy. Za ala p íprava nových legislativních norem pro p echod k lep-ím mořnostem řivota d tí a vznikl nový zákon o ústavní výchov . 102/2002. V roce 2001 d tské domovy p e-ly pod správu kraj , které od té doby p evzaly povinnost realizovat úpravy v domovech dle platného zákona a vyhlá-ky. Třkolská za ízení pro výkon ústavní výchovy, konkrétn d tské domovy ó mají za sebou pod vedením M<sup>TM</sup>MT dlouhou a složitou cestu, jejímř cílem bylo zajistit d tem d stojné d tství a odbornou pé i. Dne-ní nastavení systému výchovy v d tských domovech je takové, ře skute n poskytuje d tem individuální p ístup, d tí uř nejsou objektem výchovy, ale jsou v pozici subjektu. Jsou chrán ny státními zástupci, ve ejným ochráncem práv, OSPOD i z izovatelem (Kohoutová, 2008, s. 56, 57).

### **2.2.2 D tský domov**

D tský domov je za ízení pro d tí, které nemají mořnost vyr stat v rodin , a to proto, ře rodinu nemají, nebo proto, ře rodina není schopna i ochotna se o n starat. D tské domovy jsou bu internátního typu (skupiny d tí stejného v ku, vychovatelé se st ídají na sm ny), nebo rodinného typu (domov napodobuje prostorov velký byt, skupina d tí je men-í, v kov nestejnorodá, v nují se jí stálí vychovatelé). D tské domovy pro d tí do 3 let (v n kterých p ípadech afl do let) spadají v R do p sobnosti MZ. Jsou vedeny léka em nebo jiným zdravotníkem a výchovu v nich mají na starosti

zdravotní sestry doplněné pečovatelkami. Domovy pro děti od 3 do 18 let jsou zařízeními –kolskými, v nich pracují pedagogové a vychovatelé (Matoušek, 2003). Dětský domov do sebe nahrazuje dítě jeho přirozené rodinné prostředí nebo náhradní rodinné prostředí. Pokud ústavní péče skončí dosažením plnoletosti anebo prodloužením ústavní výchovy do 19 let věku, může mladý dospělý požádat dětský domov o poskytování péče ať do jeho osamostatnění, nejdéle do 25 roku věku (Oláh, Roháč, 2008, s. 181).

Postupná modernizace systému ústavní výchovy ve smyslu transformace na šrodinné typy zařízení, přiblížení rodinnému charakteru poskytované péče, vede k přirozenému rozvoji schopností sociální komunikace, včetně rozdělení práv, povinností a odpovědností. Na základě kontaktů starších dětí s malými mohou vznikat a kultivovat se rodinné postoje a mechanismy ochrany dítěte, nutné pro pozdější plné začlenění do společnosti (Jánský, 2004).

Do dětských domovů jsou umísťovány děti bez vážných poruch chování. Základní organizační jednotkou v domově pro děti je rodinná skupina dětí zpravidla různého věku i pohlaví. Rodinná skupina má nejméně šest, nejvíce osm dětí, v závislosti na jejich mentální a zdravotní úrovni. Sourozenci jsou umísťováni do jedné rodinné skupiny. Děti přijívané do dětského domova docházejí do škol v místě i poblíž místa, kde sídlí dětský domov (Pila, 2012). Struktura i denní režim a systém komunikace, včetně hospodaření se svěřenými prostředky, má za úkol připravit dětský domov co nejvíce zvyklostem běžné rodiny (Jedlička, 2004). V praktické rovině dětské domovy saturují děti především sociální a výchovné zázemí, velké procento umístěných dětí přichází jako nechtěné z rozpadlých rodin, nebo přímo z kojeneckých ústavů (Jánský, 2004, s. 94).

### **2.2.3 Dětský domov se školou**

Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Jedná se o děti, u nichž se vyskytují závažné poruchy chování nebo děti, které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně-terapeutickou péči nebo nemohou být vzdělávány ve škole mimo dětský domov. (Pávková a kol., 2002). Jsou do nich umísťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky a součástí –kolského zařízení je příslušný typ školy (Jánský, 2004).



### 2.2.4 D tské domovy ve Zlínském kraji

Zlínský kraj je z izovatelem dvanácti d tských domov rodinného typu, s celkovou l fkovou kapacitou 294 l flek. Podmínky pro výchovu a vzd lávání v t chto za ízeních, v etn jejich materiálního vybavení, v sou asné dob pln



Obrázek .1

odpovídají platným právním p edpis m. Ve srovnání s obdobnými za ízeními v rámci eské republiky jsou d tské domovy Zlínského kraje na p edním míst v kvalit prost edí a jejich vybavenosti. Po ty sv enc v pr b hu roku v d tských domovech kolísají, nebo umís ování nových d tí probíhá pr b fln po celý rok, na druhé stran d ti odcházejí do p stounské pé e nebo jsou podmíne n nebo trvale propou-t ny (Peterková, Pastuszek, Výsmek, 2012, online).

Podle statistiky z roku 2013 - 2014 ke dni 31. 10. 2013 je ve Zlínském kraji po et d tských domov 12. V d tských domovech je umíst no celkem 249 d tí, po et se pr b fln m ní podle aktuální situace a pot eby (Navrátilová, 2014, online).

Tabulka .1 D tské domovy (Navrátilová, 2014, online)

Místní územní území	2013/14		
	nejvyšší povolený počet sv enc	po et rodinných bun k	po et sv enc k 31. 10. 2013 (x)
D tský domov Zlín	16	2	15
D tský domov Vizovice	16	2	14
D tský domov, Základní -kola a Praktická -kola Vala-ské Klobouky	32	4	28
D tský domov Krom ífl	24	3	19
D tský domov Uherské Hradi-t	24	3	18
D tský domov Uherský Ostroh	30	4	26
D tský domov Bojkovice	24	3	23
D tský domov Vala-ské Mezi í í	24	3	19
D tský domov a Základní -kola Liptál	48	6	39
D tský domov Za-ová	24	3	19
D tský domov a Základní -kola Vizovice	16	2	14
D tský domov, Základní -kola speciální a Praktická -kola Zlín	16	2	15
<b>CELKEM</b>	<b>294</b>	<b>37</b>	<b>249</b>

### 2.2.5 Práva dítěte na řízenou ústavní výchovou

Dítě na řízenou ústavní výchovou má dle zákona č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů právo na:

- zajištění plného péčí o jeho zachování, na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností,
- na respektování lidské důstojnosti, na společně umístění se svými sourozenci, nebrání-li tomu závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců,
- na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáními a potřebami,
- na svobodu náboženství, při respektování práv a povinností osob odpovědných za výchovu usměrňovat dítě v míře odpovídající jeho rozumovým schopnostem,
- seznámení se svými právy a povinnostmi,

Dítě má podle tohoto zákona právo:

- účastnit se činností a aktivit za řízení organizovaných v rámci výchovného programu s výjimkou zákazu či omezení v rámci opatření ve výchově, stanovených tímto zákonem,
- vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají, a jeho názor musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti,
- má právo na informace o stavu svých úspor a pohledávek,
- právo na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv, pokud neohrožují zdravý vývoj dítěte (Pila, 2012, s. 131, 132).

Je třeba si uvědomit, že umístění dítěte do ústavní výchovy vždy představuje závažný zásah do jeho základních práv a to právo na péči rodičů. Dochází k oddělení dítěte od jeho rodičů, proto se v čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod stanoví, že: „Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona (Frinta, Melicharová, 2008). Dokument Úmluva o právech dítěte nezapomíná na povinnosti rodičů náležitě pečovat a vychovávat své děti, ani na povinnosti státu jim v tomto úsilí pomáhat. A to hlavně tam, kde se nemohou, neumějí nebo nechťají o své děti starat. Povinnosti rodičů i státu se

totifl sou asn stávají právy dít te, jeffl jsou v plném souladu s právy, obsaflenými v Listin základních práv a svobod (Dunovský, 2005).

### **2.2.6 Institucionální - psychická deprivace**

Díky pracím A. Freudové a jejich spolupracovnic, R. Spitze a ady dal-ích si odborná ve ejnost pln uv domila závaflnost ohroflení vývoje d tí vychovávaných mimo rodinu. Práce J. Bowlbyho *Maternal care and menthal health* (1951) p esv d iv ukázala na závaflnou problematiku po-kození du-evního vývoje d tí vychovávaných v ústavech, kde jsou sice uspokojeny základní t lesné pot eby dít te p esto dít strádá. P edev-ím nemoflností navázat trvalý citový vztah k jedné osob ě i n kolika osobám v malé sociální skupin rodiny (Langmeier, Krej í ová, 2006).

Institucionální deprivace je d sledek dlouhodobého umíst ění dít te v náhradní rodinné pé i. N kte í auto i nap . Mat j ek, Langmeier, Kova ík aj. ji vnímají jako formu psychické deprivace, kdy systém pé e ur ený k ochran dít te v kone ném d sledku druhotn po-kozuje jeho psychický stav (Helus, 2004). Pojem *špsychická deprivace je ozna ována jako psychický stav vzniklý následkem takových flivotních situací, kdy subjektu není dána p íleflitost k ukojení n které jeho základní psychické pot eby v dosta ující mí e a po dosti dlouhou dobuõ* (Langmeier, Mat j ek, 2011).

Mezi nejb fln j-í projevy psychické deprivace pat í celkové opofld ní psychomotorického vývoje. Toto opofld ní se m fle projevovat v oblasti sebeobsluflných inností, hygienických návyk , ale také v oblasti úrovn e ových schopností a kognitivního vývoje. Typickým projevem u d tí p ed-kolního v ku je i povrchnost citových vazeb. D tí v období -kolní docházky vykazují nízkou motivaci a chu do u ení. Objevuje se také citová oplo-t lost a ned v ra k lidem (Kubí ková, 2011).

### 2.3 Dospívání, období velkých změn

Dospívání je obdobím velkých změn. Dochází k zásadní proměně dítěte v dospělého jedince. Mění se člověk, jako celek. Vnímáme člověka, jako bio-psycho-sociální jednotku, tudíž v těchto oblastech dochází k přirozenému vývoji.

Dospívání zahrnuje jednu dekádu života, od 10 do 20 let. V tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální. Dospívání představuje specifickou životní etapu, která má svoje typické znaky v rámci životního cyklu. Je to období hledání a přehodnocování, v něm má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivní uspokojivou, zralější formu vlastní identity (Vágnerová, 2012, s. 367).

Na toto období je pohlíženo jako na léta šibouli a stresu, které provází přechod mezi dětstvím a dospělostí. Během této doby jsou na dospívajícího kladeny požadavky dospělé společnosti, musí se podívat normám chování, které se u dospělého vyfildují, měl by se stát nezávislým na rodičích, vytvářet heterosexuální vztahy, přizpůsobovat se vrstevníkům, volit budoucí povolání, vytvořit si vlastní filozofii života. Spolu s těmito společenskými tlaky se střetávají i intenzivní působící vlivy biologické a psychologické (Tymníková, Šífková a kol., 2003, s. 101). V základním biologickém smyslu lze období dospívání vymezit přibližně jako životní etapu ohraničenou na jedné straně prvními známkami pohlavního zrání a více nebo méně význačnou akcelerací růstu, na druhé straně dovršením plné pohlavní zralosti a dokončením tělesného růstu. Souasně probíhá řada významných a nápadných psychických změn, které můžeme charakterizovat ohledně nových pudových tendencí a hledání způsob jejich uspokojování a kontroly, emoční labilitou a nástupem vyspělého způsobu myšlení a dosažením vrcholu jeho rozvoje (Langmeier, Krejčíková, 2006).

Období dospívání, jak popisuje Vágnerová (2012) je charakterizováno různým způsobem podle toho, z jaké teorie autor vycházel:

- S. Freud nazval období dospívání jako genitální fázi. Je typické novým ovlivněním sexuálního pudu ale na jiné úrovni než dříve. Sexuální potřeby sice stále určují směřování osobnosti, ale nyní není objektem jejich potenciálního uspokojení jeden z rodičů.
- Podle Anny Freudové je dospívání charakteristické růstem pudových tendencí a následným narušením osobnostní rovnováhy (tj. rovnováhy Id a Ego). Za této situace se objevují dva obranné mechanismy, které pomáhají problémům

dospívání kompenzovat. Je to intelektualizace a asketismus. Intelektualizace transformuje sexuální pužení na jinou úroveň energie, která vede k intelektuální aktivitě. Výsledkem je zájem o různé teorie, umění a filosofické otázky. Asketismus projevující se nadměrnou sebekontrolou a potlačením pudových tendencí, aniž jsou nahrazeny něčím jiným.

- Podle E. Eriksona je dospívání charakteristické hledáním vlastní identity, bojem s nejistotou a pochybnostmi o sobě samém, o své pozici ve společnosti (Vágnerová, 2012).

Macek (2003) rozděluje dospívání na 3 fáze: ranou adolescenci v úvazovém zhruba 10 (11) - 13 let, střední adolescenci vymezenou příibližně intervalem 14 - 16 let a pozdní adolescenci od 17 do 20 let, popř. i mnohem déle. Každá z těchto etap má svoje svébytné charakteristiky. V evropské psychologii se adolescence tradičně oddělovala od pubescence. Pubescence se pak obvykle ohraničuje úvazovým intervalem 11 - 15 let pro děti, které už jsou vnitřně diferencují, nejprve na prepubertu a pubertu (Macek, 2003, s. 9, 10).

### **2.3.1 Pubescence**

Vývojové stadium pubescence bývá také někdy označováno jako střední-koční věk nebo raná adolescence. Latinské slovo "pubes", od kterého se název pubescence odvozuje, znamená chmýří, vousy, v přeneseném významu pak pohlavní orgány. Pubescenci bychom tedy etymologicky chápali jako nabývání dospělosti, což se projevuje růstem ochlupení a s tím souvisejícím sexuálním zráním, vznikáním způsobilosti sexuálního plodit (Helus, 2004, s. 209).

První fáze dospívání, jak uvádí Vágnerová (2012), je úvazově lokalizována příibližně mezi 11. - 15. rokem, s určitou individuální variabilitou. Toto období je označováno jako pubescence. Dochází v něm ke komplexní proměně všech složek osobnosti dospívajícího. Nejnápadnější je tělesné dospívání, spojené s pohlavním dozráváním. V rámci celkového vývoje dochází i ke změně způsobu myšlení, změně emočního prožívání pubescenta a vývoji poznávacích procesů. V období pubescence je také důležitý rozvoj identity a socializace.

Jedenáctý rok jako spodní hranice období má své opodstatnění v tělesném vývoji, ve změně způsobu tělesného vzdělávání a citovém vývoji: kolem jedenáctého roku dochází k prvnímu zamilování. Horní hranice je příibližně dána biologicky (možnost

zplodit dítě), v našem kolektivním systému také rozhodnutím o dalším způsobu vzalávání a po stránce právní zodpovědnosti (Čížková, 2006, s. 170).

Josef Langmeier (2006) rozděluje období pubescence do dvou fází. Prepubertu, která začíná prvními známkami pohlavního dospívání, zejména objevením se prvních sekundárních pohlavních znaků a končí nástupem menarche u dívek a první emisí semene otcovské polucí u chlapců. Druhá pubertální fáze, fáze vlastní puberty, nastupuje po dokončení prepuberty a trvá do dosažení reprodukční schopnosti (Langmeier, Krejčíková 2006).

### 2.3.1.1 Tělesný vývoj v pubescenci

Období pubescence představuje důležitý biologický mezník, dítě se začíná vlovka schopného reprodukce. Tělesná proměna je významným signálem dospívání. Tělesné dospívání se projevuje viditelnými i pocítovatelnými změnami, jejichž subjektivní zpracování může být pro pubescenta náročné (Vágnerová, 2012).

Pohlavní diferenciací je významnou charakteristikou tělesného vývoje v dospívání. Jedinci dostávají podobu mužů a žen s odlišnými znaky v somatické i psychické oblasti. Nejedná se jen o *narůstání pohlavních orgánů*, ale i *druhotné pohlavní znaky*, u dívek zvětšení mléčné žlázy, růst pánevních kostí, zaoblování boků a bohatší ukládání tuků pod kůži u chlapců, ochlupení v krajině stydké a v podpaždí. U chlapců se růst ochlupení objevuje nejen v podpaždí a stydké krajině, ale může být po celém těle, rostou vousy, zvětšuje se svalová hmota, roste hrtan, dochází k hlasové mutaci (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008, s. 94). Zároveň však rostou a zrají vnitřní pohlavní orgány, především vaječníky u dívek a varlata u chlapců. Z hypofýzy zvyšují vaječníky produkci ženského hormonu estrogeneru, u chlapců varlata zvyšují produkci testosteronu. Pod vlivem těchto hormonů začíná vaječníky produkovat zralá vajíčka a varlata zralé spermie. *První menstruace* je obdobně podobná jako *první poluce* u chlapců o signálem pohlavního zrání (Čížková, 2006, s. 172).

V průběhu staletí dochází k celkovému urychlování růstu a vývoje. Tento jev je nazván jako *sekulární akcelerace*. Zrychlil se nejen nástup dospívání ale i celkový růst. Dochází k dřívějšímu nástupu menarche u dívek, výrazně se také urychlil růst do výšky i s první a druhou denticí a osifikací. Dospívání se tak urychluje oběma směry o zkracuje se doba dětství a oddaluje nástup plné dospělosti. (Langmeier, Krejčíková, 2006). Sekulární akcelerace, dosáhla pravděpodobně svého vrcholu, odborníci

nepředpokládají, že by se v k nástupu pubertálních změn výrazně snížil (Vacínová, Trpišková, Farková, 2008, s. 94).

### **2.3.1.2 Myšlení a rozvoj poznávacích procesů v období pubescence**

U dospívajících se vnímání vyrovnává dospívání, dochází k *vývoji pozornosti*. Na začátku tohoto období se objevuje zhoršení schopnosti koncentrovat pozornost, ale v závěru období záměrná pozornost nabývá přesnosti, zdokonaluje se stálost a rozsah. Rozvíjí se paměť a dochází k rozvoji formálních operací. Dospívající *si vytváří logiku na abstraktní úrovni, tvoří úsudky a objevuje je, určuje vztahy mezi pojmy, kategoriemi, a z předpokladů vyvozuje závěry*. Na adekvátností mě sledovat *reálnou kreativitu* (Vacínová, Trpišková, Farková, 2008).

Klíčovou novinkou v období pubescence jsou *formální logické operace*. Umožňují myslet o neskutečném, neexistujícím škybyš. Tato schopnost podněcuje i mravní usuzování a přesné posuzování toho, jak jednají dospívající (Čížková, 2004).

Mnoho času tráví dospívající tzv. *denním sněním*, které jim napomáhá jednak nový mohutný proud fantazie, jednak objev vlastního vnitřního citového světa, dále jejich nyní již rozporné sociální postavení mezi dětstvím a dospíváním a nepochybně i nově probuzená sexualita. Pubescenti objevují také intimitu a chtějí být se svými city sami. Mají na to právo a z vývojového hlediska je to vlastně nutné a žádoucí (Matějka, 2007).

### **2.3.1.3 Proflívání a rozvoj identity v pubescenci**

Citový vývoj pubescentů je poznamenán velkými hormonálními změnami a projevuje se v nich velká *citová nevyrovnanost, dráždivost, zvýšená vzrušivost a přecitlivlost*. Pubescenti hojně ovládají své city a chování, projevují se v nich impulsivností a *nedostatkem sebeovládání*. Typickou změnou v tomto období, zejména u chlapců, je i určitá nechuť projevovat svoje city navenek, zvýšení sebekontroly, sklon k introverzi. Dospívající v nich ztrácejí pozornost svému proflívání, ale často sami nerozumí svým emocím. Je proto typická i velká nevyrovnanost související s výkyvy v sebehodnocení (Vacínová, Trpišková, Farková, 2008, s. 96, 97). Emocionální reakce pubescentů jsou ve srovnání s jejich dřívějšími projevy nápadněji, proměnlivější a méně přímé (Vágnerová, 2012).

V emocionální rovině vztahu k sobě jde především o *posilování celkového pozitivního sebehodnocení*. Pocit vlastní hodnoty do značné míry souvisí s pocitem vlastní pravdivosti a autentičnosti. Zde se v průběhu adolescence mění rámec hodnocení. V rané a střední adolescenci je autentičnost založena na principu pochopení a akceptaci ze strany druhých (Smékal, Macek, 2002, s. 118). *Potřebu citové akceptace* má v tomto období dleřitý význam. Pokud vývoj probíhá standardně, lze v této době mluvit spíše o potřebě získání přijatelné pozice ve světě. V období dospívání je jířl velmi vzácné aby byl někdo akceptován bez ohledu na to, jak se chová (Vágnerová, 2012, s. 136).

Emocionální ladění puberty se projevuje hlavně v sociálních vztazích, mluvíme o sociálních citech. Emoční vázanost k rodičům se výrazně uvolňuje, odmítají jejich citové projevy, jejich chování hodnotí více racionálně, neprojevují k nim přílišnou vřelost a spontánnost. Rozkolísanost v sociálních citech se projeví často v krajnostech od vřelosti až po lhostejnost a po časté rozpory a konflikty s vychovateli (Třmířková - řířlková a kol., 2003, s. 108).

### **2.3.1.4 Socializace v období pubescence**

V rámci různých sociálních skupin dospívající *získává nové role*. Novou rolí je:

- Role dospívajícího, která je dána biologicky a potvrzena viditelnými sekundárními pohlavními znaky, jeřl mají i nějakou erotickou hodnotu.
- Role lena party, resp. Skupiny, s nířl se dospívající ztotořňuje a získává tak určitou sociální identitu.
- Role blízkého p řítele, kamaráda, na něhořl se lze spolehnout a který je z hlediska sdělení dleřitých prořitků výlučně (Vágnerová, 2012, s. 397).

Pro období dospívání jsou typické výrazné změny v sociálních vztazích. Projevuje se především *tendence pubescenta odpoutat se od rodiny*. Ve vztahu k dospělým se projevuje zvyčející se kritičnost a výhrady k vlastnostem a jejich chování. Rodiče ztrácejí výsadní postavení stejně jako ostatní dospělí (Vacínová, Trpiřovská, Farková, 2008). Pubescentní vzpoura je normální stádium a má svůj vývojový smysl. Usnadňuje vymanění z děřitinské citové závislosti. Pubescence znamená další krok k samostatnosti. Přesto však jsou vztahy k rodičům, a to nejen existenční závislost, nýbrř i citové vazby, stále jeřt na prvním místě. Pubescent potřebuje i výchovné vedení řopatrně



a nenásilné, ale pozorné. Vztah k vrstevník m je jednou z hlavních hybných sil pubescentního vývoje. Skupina vrstevník , zvlá-t –kolní t ída, ale i parta má stále v t-í vliv ( í an, 2004).

### **2.3.2 Adolescence**

Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa *adolescere* (dor stat, dospívát, mohutn t). Toto období je v t-inou datováno od 15 do 20 (22) let. Po átek je spojován s plnou reproduk ní zralostí, v jejím pr b hu se obvykle ukon uje t lesný r st (Macek, 2003). Dolním vývojovým mezníkem je dosažení pohlavní zralosti, pop ípad ukon ení povinné –kolní docházky, horním mezníkem je dosažení dosp losti. Kriteria dosp losti je n kolik, po právní stránce je jedinec dosp lý ufl v 18 letech (Vacínová, Trpi-ovská, Farková, 2008).

Období pozdní adolescence, jak uvádí Vágnerová (2012), je p edev-ím dobou celkové psychosociální prom ny, m ní se osobnost dospívajícího i jeho společenské postavení. D leflitým sociálním mezníkem je ukon ení jednoho cyklu vzd lávání (profesní p ípravy, následované nástupem do zam stnání i pokračování studia). S tím je spojeno dosažení i oddálení ekonomické samostatnosti, která je považována za jeden z d kaz dosp losti a je p edpokladem k p iznání v t-ích práv.

Hlavní vývojový úkol adolescenta je vytvo it si pocit vlastní identity, p íjmout normy společnosti, vytvo it si v domí vlastní hodnoty, p íjmout za své morální principy dané společností, postupn se stát nezávislými na rodi ovské autorit a vytvá et heterosexuální vztahy. Adolescent se tak postupn stává osobností, získává charakteristické vzorce my-lení, emocí a chování, které ovliv ují jeho interakce s prost edím (Třmí ková ó ífková a kol., 2003, s. 111).

#### **2.3.2.1 T lesný vývoj v období adolescence**

V adolescenci se t lesný vývoj jedince zavr-uje. Ve srovnání s pubertou se pon kud *zpomaluje r st* a jedinec dosahuje své definitivní vý-ky a vlastn celé podoby. Pohlavní znaky se vyvíjejí jifl v pubert , plného rozvoje v-ak dosahují afl v adolescenci (Třmí ková ó ífková a kol., 2003, s. 98). Mohutní svalstvo u chlapc a dív í postava se stává výrazn flenskou, a to p edev-ím r stem ader a bok . Chlapc m roste chmý í,

objevuje se v akné. Mutace pokračují, výsledkem je zmožutnění hlasu. Koflní flázy zvyšují svou produkci, tělo dostává i výraznější, sexuální dráždivý pach (Ířan, 2004).

### **2.3.2.2 Myšlení a rozvoj poznávacích procesů v období adolescence**

V období adolescence se styl uvažování zásadním způsobem mění. Jeho další rozvoj závisí na uflívání a procvičování naučených strategií a hromadění zkušeností. Pro adolescenta je typická *kognitivní flexibilita* a *ochota akceptovat nové způsoby řešení*. Adolescentní řešení mohou být nová a netradiční, ale občas bývají i zbrklá a ne zcela adekvátní. Má vliv nedostatek vlastních zkušeností a nechce akceptovat poznatky ostatních (Vágnerová, 2012, s. 383, 384). *Rozvíjí hypoteticko deduktivní uvažování*, vytváří si domněnky o způsobech řešení problému. V úsudcích se často jí nevlí dospělí nechávají ovlivnit emocemi (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008, s. 99).

V kognitivním vývoji *přetrvává kritický realizmus*, který se projevuje přezkoumáváním získaných poznatků, ale již na vyšší úrovni, než bylo patrné u puberty. Adolescent je *ještě typický svým radikalismem a nekompromisností*, projevuje jednostrannost v chápání skutečnosti, nepostihne všechny faktory, které danou situaci ovlivňují, a proto je u něj tendence ke zjednodušení a radikálnímu prosazování takto nabyté zkušenosti. Svě myšlení adolescent obrací do svého nitra, stává se *introspektivním, analytickým a sebekritickým*. Navenek se může tato proměna smru myšlení adolescenta jevit jako lhostejnost vůči okolí, jako obecná potřeba vnímat sebe odděleně od ostatních a nezáleží mu na tom, jak moc se podílí na motivech, hodnotách a zájmech druhých. Na kterými autory je tento proces charakterizován jako odcizení, ale je nezbytný pro konzistentního a integrovaného já. V tomto období se prosazuje nová tendence v kognitivním vývoji a tou je *systematizace poznatků*, adolescent zjišťuje vztahy a souvislosti mezi nimi, poznává nové obory a je schopen získat v nich širokou pojmovou znalost (Třmířková a kol., 2003, s. 114, 115).

### **2.3.2.3 Proflívání a rozvoj identity v adolescenci**

Vytváření pocitu identity u adolescenta je spojováno s otázkami: *šKdo jsem, co umím, kam směřuji, jak mě druzí hodnotí, jaké role zastávám*. Erikson označuje identitu jako totolnost, jedinečnost nebo jako odlišující vlastnost jedince. Je to subjektivní pocit vlastní kontinuity a totolnosti, uvidomní si svých možností,

dovedností, zpřesnění myšlení. (Tymková, Šífková a kol., 2003, s. 111.) V období adolescence pokračuje *rozvoj individuální identity*. Adolescent má oproti zátku dospívání jifi mnohem větší sebevhled, nalézá vzrůstající uspokojení v rstu svých vlastních vnitřních standardů. Snahí se zvyšovat pocit vlastní sebeceeny. Snaha po zvyšování vlastní sebeceeny se může projevat dosahováním dobrých výsledků ve studiu, ale i napodobováním různých vzorů v etnickém chování dospělých (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008, s. 100).

Adolescence je vrcholem osobního zápasu o identitu. Adolescence je senzitivním obdobím pro nalezení osobní identity, pro její budování, pro zápas o ni se svým okolím i se sebou samým. Adolescent zkouší, co ze sebe dokáže udělat, jakého sebeovládání je schopen, co všechno si dokáže odvíci. Hledání identity zesiluje introvertní zaměření adolescenta. Pozornost k vlastní osobě si vynucují tělesné změny a milostný flivot i mravní flivot vede přímo k zaměření na vlastní nitro (Čižan, 2004, s. 222).

Tělesný vzhled je v období adolescence důležitou součástí identity. V tomto období spokojenost s vlastním tělem narůstá. Adolescent se svým vzhledem často a v hojně míře zabývá, někdy lze mluvit o narcistním zaměření. Kult těla je navíc podporován obecně platným sociokulturním standardem vysoké hodnoty mládí a fyzické krásy. Dospívající srovnává vlastní tělo s fyzickými kvalitami vrstevníků i aktuálně akceptovaným ideálem. Pokud odpovídá aktuálnímu ideálu, slouží mladému člověku jako opora sebevdomí (Vágnerová, 2012, s. 375).

#### **2.3.2.4 Socializace v období adolescence**

Jedinec v období adolescence je čím dál více akceptován jako dospělý a zároveň se od něho očekává i odpovídající chování a zodpovědnost. Adolescenti *získávají nové role*, jiné se pouze rozvíjejí. V tomto věku je obecně důležitá:

- Předprofesní role studenta, úsilí k dosažení určité sociální pozice
- Profesní role, která je předpokladem k dosažení ekonomické a sociální samostatnosti.
- Role členem nějaké skupiny, s níž se dospívající ztotožňuje a získává tak určitou sociální identitu.
- Role blízkého přítele, na něhož se lze spolehnout a s nímž je možné sdílet mnohé zážitky a zkušenosti.

- Partnerská role, která uspokojuje potřebu blízkého, emočního a sexuálního vztahu, ale mnohdy saturuje i potřebu seberealizace, potvrzuje osobní přijatelnost pro jedince opačného pohlaví (Vágnerová, 2012, s. 397, 398).

Adolescenci lze považovat za stádium vrcholného výskytu a významu vrstevnických vztahů, podporovaných prozíravou tendencí osamostatnit se v rámci primární skupiny. Adolescentní skupiny jsou obvykle postaveny na vzájemných zájmech a společných aktivitách a ne vždy na vzájemné přítelovosti. Skupiny plní úlohu jakéhosi transformátoru a regulátoru sociálních vztahů, jímž jsou předávány společenské požadavky a normy, které jedinci přijímají a aktivně je zpracovávají. V adolescenci se objevují vzájemné vztahy mezi pohlavími. Významným mezníkem v životě adolescenta je *první sexuální zkušenost*. Adolescence je někdy také označována jako období polygamie, nebo mnoho jedinců získává zkušenosti s různými partnery, jednak z důvodů objevování a experimentování, jednak proto, že se nechce vázat na jediného partnera (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008, s. 101, 102).

## 3 CÍLE A ÚKOLY

### 3.1 Cíl práce

Obecným cílem diplomové práce bylo zjistit znalost lidských práv u dětí v domovech pro děti ve věku od 10 do 18 let ve vybraných zařízeních Zlínského kraje. Specifickým cílem bylo zjistit znalost lidských práv v oblasti poznávání práv dětí a dospělým.

### 3.2 Úkoly práce

- Vyhledání literárních pramenů. Obsahová analýza české a zahraniční odborné časopisecké a knižní literatury a ověřených internetových zdrojů, vztahujících se k tématu. Výběr z literatury, viz níže.
- Na základě obsahové analýzy stanovit: klíčová slova, definování současného stavu, cíl práce a úkoly, cílová skupina: děti ve věku od 10 do 18 let, hypotézy a odborné otázky, metodika: dotazník podle Gary Meltona.
- Výběr některých dětských domovů ve Zlínském kraji a spolupráce s nimi.
- Distribuce a provedení dotazníkových šetření v dětských domovech.
- Zpracování a vyhodnocení získaných dat.
- Provedení prezentace výsledků a diskuse nad výsledky výzkumu.
- Definovat závěry z provedeného výzkumu.

### 3.3 Výzkumné předpoklady

1. Předpokládám, že právní povdomí dětí ve věku od 10 do 18 let je (z celkového počtu 103 alespoň z více jak 70%) na průměrné úrovni.
2. Předpokládám, že povdomí v oblasti poznávání práv dětí i dospělým je u pubescentů menší než u adolescentů.

## 4 VÝZKUMNÁ ČÁST

### 4.1 Charakteristika cílové skupiny

Cílová skupina se skládá z dětí ve věku 10 až 18 let z vybraných dětských domovů ve Zlínském kraji. Vybrán byl Dětský domov Bojkovice, Valašské Meziříčí, Kroměříž, Uherské Hradiště, Uherský Ostroh a Dětský domov a Základní škola Liptál. Děti jsem rozdělila vzhledem k velkému věkovému rozpětí na pubescenty a adolescenty. Skupinu pubescentů vymezuji v věkovém rozpětí od 10 do 14 let. Adolescenty vymezuji v věku od 15 do 18 let. Celkový počet probandů byl  $n=103$ , z toho pubescentů  $n=49$  a adolescentů  $n=54$ .

Přehled vybraných jednotlivých dětských domovů, počet dětí pubescentů a adolescentů uvádím v tabulce 1, viz níže.

Tabulka 1 Respondenti

DĚTSKÝ DOMOV (DD)	POČET RESPONDENTŮ		
	pubescenti	adolescenti	celkem
DD Bojkovice	10	4	14
DD Valašské Meziříčí	4	7	11
DD Kroměříž	5	6	11
DD Uherský Ostroh	7	7	14
DD Uherské Hradiště	12	14	26
DD a ZŠ Liptál	11	16	27
<b>celkem</b>	49	54	103

Zdroj: vlastní výzkum

## 4.2 Metodika výzkumu

### Dotazníkové –et ení

Pro výzkum byl použit dotazník, který vychází z modifikované verze zjištění lidských práv od amerického vědce Gary Meltona. Úvod dotazníku obsahuje identifikační údaje (pohlaví, věk, etnicitu, vzdělání a zaměstnání, ve kterém dle žijí). Dotazník dále zjišťuje povědomí o právech prostřednictvím obecných otázek. Jedná se o šest otázek a jednu doplňující, týkající se pojmového chápání práva a zákona a uvedení konkrétních příkladů. V další části se dotazník zaměřuje na poznávání práv a povinností dítěte dospělým a v souvislosti jsou zde uvedeny i dvě situace ke zjevení (Krejsová, 2009). Dotazník je možné nalézt v příloze 1. Výsledky dotazníku jsou dále použity ve výzkumu, který probíhá na Katedře výchovy ke zdraví v Českých Budějovicích v rámci projektu GAJU – Psychosociální a somatické ukazatele v komparaci k cirkadiánnímu rytmu.

Vzhledem ke stanoveným výzkumným předpokladům jsem pro zjištění znalosti lidských práv u dětí žijících v dětských domovech zvolila z dotazníku pouze tu část otázek. Jednalo se o část obecných otázek a otázky týkající se poznávání práv dítěte dospělým. Ve všech vybraných otázkách byly ke vyhodnocení stanoveny správné odpovědi a tři úrovně, po konzultaci s vedoucí práce, na úrovni nízkou, průměrnou a vysokou. Ke vyhodnocení prvního předpokladu byly vybrány otázky 1. Co je to právo, 4. Co je to zákon, 5. Uveď příklad nějakého zákona a podotázka - Jaká práva? Pro zajímavost jsem vyhodnotila i otázku 3. Mají děti práva? a otázku 2. Kdo má práva? Odpovědi, týkající se lidských práv byly rozlišovány podle dokumentu Úmluva o právech dítěte. Ke vyhodnocení druhého předpokladu byly vybrány otázky z oblasti poznávání práv dítěte dospělým.

Při hodnocení obecných otázek, které jsou ukončeny volnou odpovědí, byl u otázek 1. Co je to právo? a otázky 4. Co je to zákon?, zvolen následující postup hodnocení. Pokud respondent uvedl odpověď šnevim, faldnou odpov, nebo –patnou odpov jednalo se o nízkou úroveň. Při uvedení neúplné odpovědi byla zvolena úroveň průměrná. Forma neúplné odpovědi byla zvolena s ohledem na věk dítěte. Ke otázce 1. byly za neúplnou odpověď považovány tyto formulace: Právo je to, co se smí a nesmí, když má někdo na něco nárok, souhrn předpis, které se musí dodržovat. U otázky 4. byla schválena formulace neúplné odpovědi takto: zákon je to, podle čeho se lidé řídí, něco co se má dodržovat, něco co nesmím porušit, nařízení v daném státě.

Pokud byla uvedena správná odpověď, jednalo se o vysokou úroveň. Forma správné odpovědi byla opět zvolena s ohledem na kvantitativní. U otázky 1, byla za správnou odpověď považována ta, u které bylo zmíněno slovo norma/y. V otázce 4 byla za správnou odpověď považována ta, u které bylo uvedeno slovo pravidlo/a, i právní předpis.

V dotazníku byla, k předchozí zmíněné otázce, uvedena také rozvíjící podotázka: Jaká práva? Uvedenou otázku jsem hodnotila podle zvolených 15 kategorií, tedy správných odpovědí. Jednalo se o kategorie: právo na osobní svobodu, právo na ochranu, být u rodičů, svoboda projevu a názoru, právo na vzdělání, rodinu, domov, právo vlastnit majetek, právo na život, soukromí, občanství, uspokojení základních potřeb, právo volit, právo na soud a právo svobodného pohybu. Následně podle počtu odpovědí byly kategorie zařazeny do primárně zvolených úrovní. Pokud respondent odpověděl šnevímě, nebo se jednalo o nesprávnou odpověď, úroveň byla nízká. Při počtu jeden až devět správných odpovědí byla zvolena úroveň průměrná. Pokud respondenti uvedli více než deset správných odpovědí, jednalo se o vysokou úroveň. Stejný postup zařazení kategorií, podle počtu odpovědí do jednotlivých úrovní byl i u otázky 5 Uveďte příklad nějakého zákona. U této otázky bylo zvoleno 15 kategorií. Jednalo se o kategorie: zákoník práce, zákon o rodině, trestní zákon, do 15 let zakázán sex, zákon o prodeji, uflívání alkoholu a kouření do 18 let, volební zákon, zákon o ochraně osobních údajů a kouření do 18 let, volební zákon, zákon o ochraně osobních údajů, flivnostenský, zákon 109, silničního provozu, o ochraně přírody a krajiny, placení daní, zákon o výrobě, prodeji, distribuci a uflívání drog, zákon na ochranu dětí, povinná školní docházka. Poslední otázka 6 Proč mají lidé zákony?, průměrná byla pouze doplňující. Následující dvě otázky jsem vyhodnotila pouze pro zajímavost. Pro otázku 2 Kdo má práva?, byla zvolena správná odpověď - dospělí i děti. U otázky 3 Mají děti práva? byla odpověď šanoě správná.

Oblast dotazníku, zabývající se poznáváním práv dětí i dospělým jsem hodnotila takto. Jedná se o dvě části a to poznávání práv dětí, která obsahuje 12 otázek a poznávání práv dospělým obsahující 12 otázek. Každou část jsem hodnotila zvlášť. Úroveň těchto otázek jsem zvolila tak, že pokud respondent odpověděl z 12 otázek 4 otázky správně (do 33%), jednalo se o úroveň nízkou. Pokud bylo vyhodnoceno 5 až 8 otázek správně, z celkového počtu 12 (od 34% do 66%), úroveň byla průměrná. Pokud respondent odpověděl 9 až 12 otázek správně (od 67% do 100%) jednalo se o úroveň vysokou.



### *Vyhodnocení dat*

Získané údaje z dotazníků byly přeepsány do elektronické podoby v programu Microsoft Office Excel. Zpracovány byly jak úřadkovací metodou, tak i statistickým zpracováním. Ve statistickém vyhodnocení byl použit test významnosti rozdílu chí-kvadrát. Ovšem ve výsledcích není zmíněno, jelikož u žádné ze zpracovaných dat nebyla prokázána statistická významnost.

### **4.3 Organizace výzkumného –et ení**

Pro výzkum bylo zvoleno šest detských domovů, které přijaly nabídku spolupráce. Jednalo se o Detský domov Bojkovice, Detský domov Valašské Meziříčí, Detský domov Uherské Hradiště, Detský domov Kroměříž, Detský domov Uherský Ostroh a Detský domov, Základní škola Liptál. Tyto zařízení jsem zvolila nejen z důvodu vstřícnosti vedení zařízení ale i kvůli dostupnosti a dostačujícímu počtu sesbíraných dotazníků.

Po telefonické komunikaci a domluvě s vedoucími zařízení jsem začala se sbírat data. Do všech domovů s výjimkou jediného jsem dotazníky zaslala poštou. V detském domově v Bojkovicích jsem data sesbírala osobně. Celkem bylo rozdáno 105 dotazníků s 100% návratností. Kvůli nedostatečnému vyplnění ve dvou případech, však bylo k výzkumu použito 103 dotazníků.

## 5 VÝSLEDKY A DISKUZE

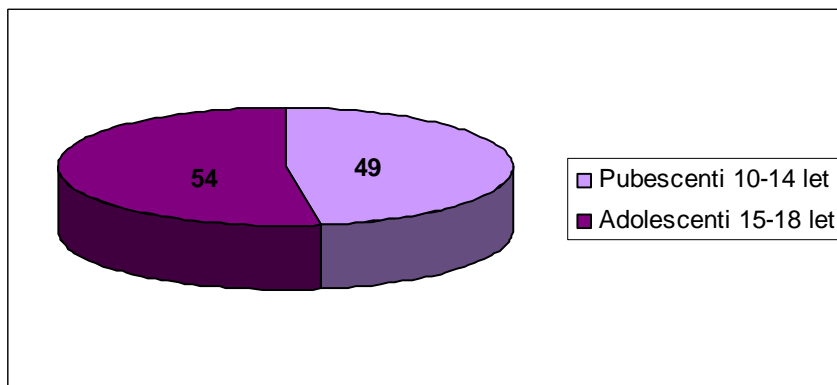
V následující části diplomové práce jsou vyhodnocena sesbíraná data. Výsledky jsou zobrazeny v grafech a tabulkách. U každého grafu, i tabulky se nachází popisek, který popisuje zjištěné výsledky. V další části práce podrobněji diskutuji o výsledcích.

### 5.1 Výsledky

#### 5.1.1 Identifikační údaje výzkumného souboru

Z celkového počtu  $n=103$  (100%) respondentů bylo  $n=49$  (47,6 %) pubescentů ve věku 10 až 14 let a  $n=54$  (52,4 %) adolescentů ve věku 15 až 18 let. Viz graf . 1

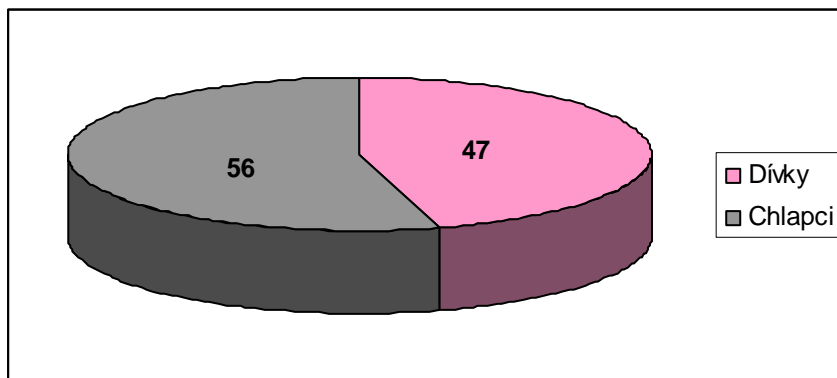
Graf . 1 Podíl pubescentů a adolescentů



Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu  $n=103$  (100%) respondentů bylo  $n=56$  (54,4%) chlapců a  $n=47$  (45,6%) dívek. Viz graf . 2

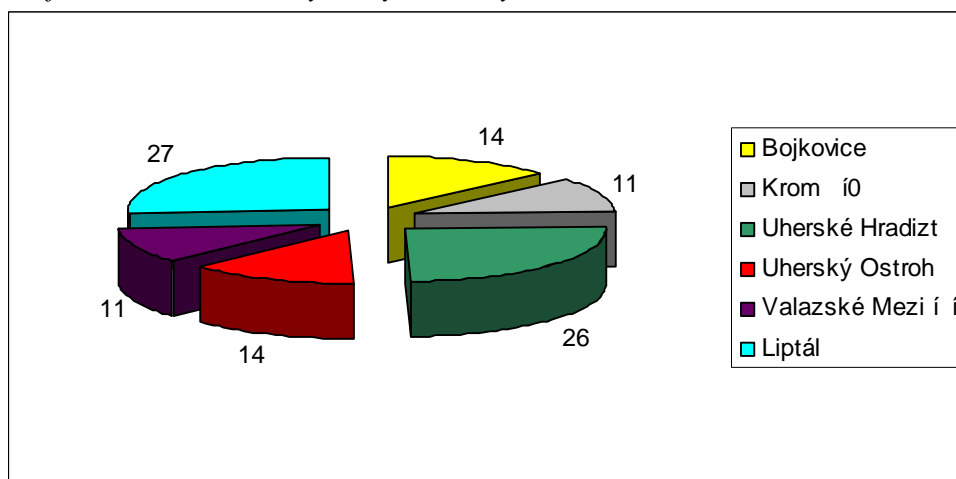
Graf . 2 Podíl dívek a chlapců



Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu  $n=103$  (100%) dětí je  $n=14$  (13,6%) z Dětského domova Bojkovice,  $n=11$  (10,7%) respondent z Dětského domova Kroměříž,  $n=26$  (25,2%) dětí z Dětského domova Uherské Hradiště,  $n=14$  (13,6%) respondentů z Dětského domova Uherský Ostroh,  $n=11$  (10,7%) respondent z Dětského domova Valašské Meziříčí a  $n=27$  (26,2%) dětí z Dětského domova a Základní školy Liptál. Viz graf 3.

Graf 3. Počet dětí ve vybraných dětských domovech



Zdroj: vlastní výzkum

### 5.1.2 Rozbor vybraných částí dotazníku právního pov domí dětí

V této kapitole vyhodnocuji jednotlivé části dotazníku, které byly vybrány pro vyhodnocení výzkumných předpokladů. Grafy a tabulkami popisují výsledky obecných otázek a otázky, týkající se poznávání práva dětmi dospělým.

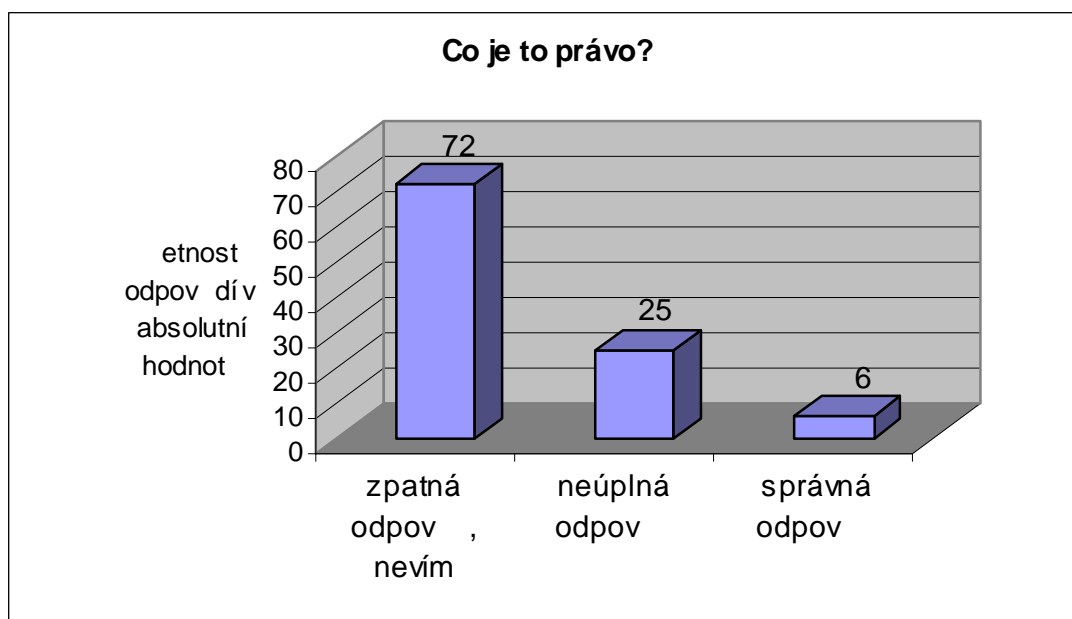
### 5.1.3 Rozbor obecných otázek

#### 1. Co je to právo?

Z níže uvedeného grafu 4, vyplývá, že z celkového počtu  $n=103$  (100%) patnáct odpovědí, nebo uvedlo odpověď šnevímě  $n=72$  (69,9%) dětí. Neúplnou odpověď formulovalo pojem právo  $n=25$  (24,3%) respondentů a správná odpověď byla uvedena pouze v  $n=6$  (5,8%) případech. Procentuálně vyjádřeno je ze 100% respondentů na nízké úrovni 69,9% dětí. Nízkou úroveň se rozumí, pokud děti odpovídaly šnevímě nebo uvedly odpověď špatnou, kdy místo definice pojmu právo uváděly jeho příklad. Časté

chybné odpovedi by napríklad správne je dleflitá v cõ, šv-ichni máme právoõ, šco si m flelov k dovolitõ, šm flu se právem ohraditõ a dal-í. Z grafu je také zejmé, fle na pr m rné úrovni je 24,3% d tí tzn., fle d tí uvád ly neúplné odpovedi: što, co se smí a nesmíõ, škdyfl má n kdo na n co nárokõ, šsouhrn p edpis , které se musí dodrflovatõ. Odpov , ve které bylo zmín no slovo šnorma/yõ, bylo považováno za vysokou úroveň , která je zastoupena pouze v 5,8%.

Graf . 4 Pov domí o pojmu právo u d tí ve v ku 10 ó 18 let

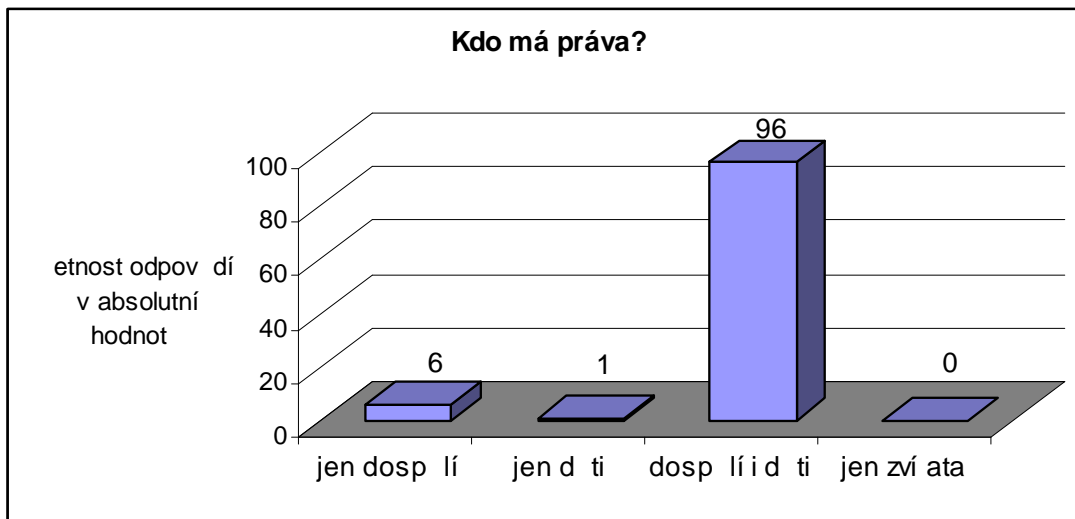


Zdroj: vlastní výzkum

## 2. Kdo má práva?

Nífle uvedený graf . 5 znázor uje etnost odpov dí, týkající se pov domí d tí v náleflitosti práva. Z výsledk vyplývá, fle v nejv t-ím zastoupení, z celkového po tu n=103 (100%) d tí, je správná odpov šdosp lí i d tiõ, která byla odpov zena v n=96 (93,2%) p ípadech. Odpov šjen dosp líõ uvedlo n=6 (5,8%) d tí, pouze n=1 (1,0%) respondent odpov d l, fle práva mají šjen d tiõ. Práva zví at m nep isuzoval fládný respondent.

Graf . 5 Pov domí v náležitosti práva u d tí ve v ku 10 ó 18 let

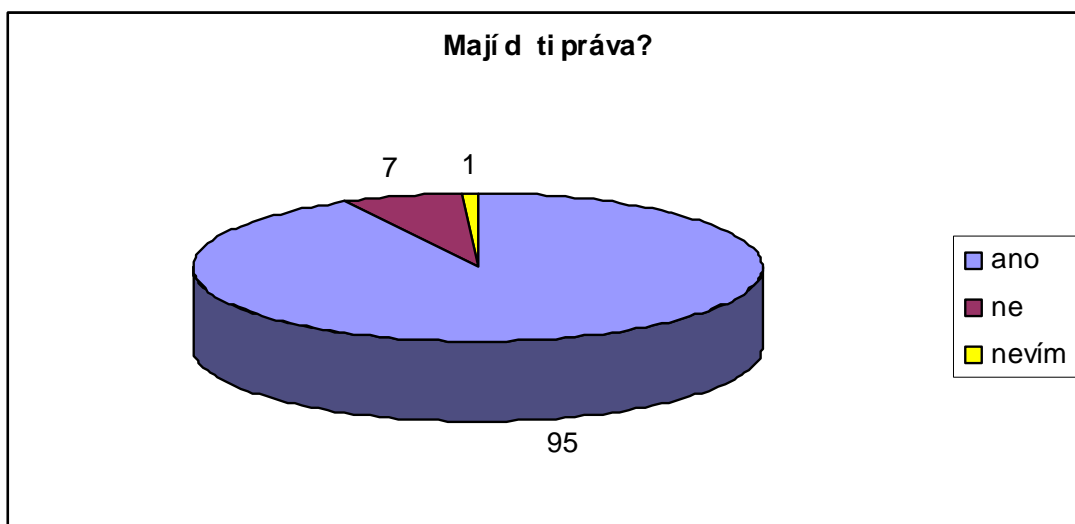


Zdroj: vlastní výzkum

### 3. Mají d tí práva?

Výsledky této otázky jsou zobrazeny v grafu . 6. D tí v dí, fle mají práva z celkového po tu n=103 (100%) v n=95 (92,2%) p ípadech. Odpov šneš uvedlo n=7 (6,8%) d tí a šnevímš pouze n=1 (1,0%).

Graf . 6 Pov domí d tských práv u d tí ve v ku 10 ó 18 let

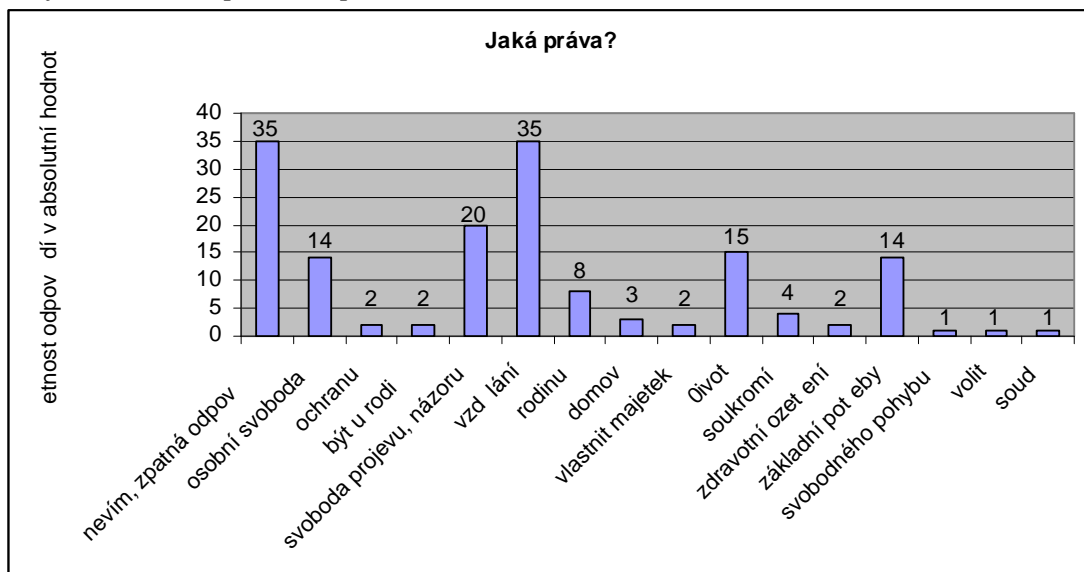


Zdroj: vlastní výzkum

- Jaká práva?

Pro tuto roz-í u jící podotázku bylo zvoleno 15 kategorií, které jsou uvedeny v metodice praktické ásti. Z grafu . 7 vyplývá, že z celkového po tu n=103 (100%) d tí n=35 (34%) odpov d lo –patn nebo šnevímõ. Nej ast ji zastoupenými kategoriemi, tedy právy, byly u n=35 (34%) d tí kategorie právo na vzd lání a kategorie svoboda projevu a názoru u n=20 (19,4%) d tí. Dal-ími kategoriemi, které byly uvád ny, jsou: právo na život, uvedeno n=15 (14,5%) respondenty a právo na osobní svobodu s právem na uspokojení základních pot eb, které d tí uvedly ve n=14 (13,6%) p ípadech. Kategorii právo na rodinu uvedlo n=8 (7,8%) d tí, právo na soukromí odpov d li n=4 (3,9%) respondenti a právo na domov n=3 (2,9%). Dal-í kategorie byly uvedeny pouze jedním nebo dv ma respondenty. Jednalo se o kategorie, tedy o práva na ochranu, právo být u rodi , právo vlastnit majetek, právo na zdravotní o-et ení, právo svobodného pohybu, právo volit a právo na soud.

Graf . 7 Znalost p íklad práv u d tí ve v ku 10 ó 18 let



Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka . 2 viz níže, popisuje etnost odpovědí z grafu . 7, v jednotlivých úrovních, vyjádřených v procentech. Podle uvedených odpovědí, ve znalosti práva, je z celkového počtu n=103 (100%) dětí v nejvíce zastoupení 55 (53,4%) na průměrné úrovni, tzn., děti uvedly jeden nebo dva příklady práva. Nízká úroveň je zastoupena n=33 (32%) dětmi, které uvedly nesprávný příklad, i špatný. Jako špatný příklad respondenti uváděli například odpověď jakákoli, právo šna podporu, šmít kamarády a další. Na úrovni vysoké, která byla stanovena tehdy, pokud děti odpovědily i více příkladů práva, bylo n=15 (14,6) dětí.

Tabulka . 2 Úroveň znalosti příkladů práva dětí ve věku 10 až 18 let

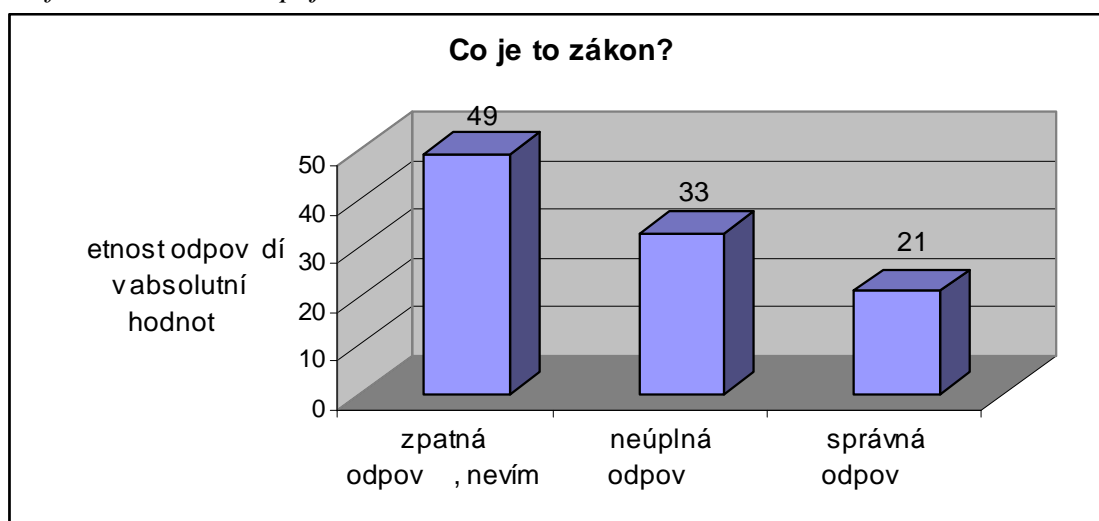
Úroveň	Odpovědi	
	Frequency	Percent
Nízká	33	32,0
Průměrná	55	53,4
Vysoká	15	14,6
Total	103	100,0

Zdroj: vlastní výzkum

#### 4. Co je to zákon?

Z grafu . 8 vyplývá, že z celkového počtu n=103 (100%) na otázku co je to zákon, odpovědělo špatně nebo šnevimě n=49 (47,6%) dětí. Neúplnou odpověď popsalo zákon n=33 (32,0%) a správnou odpověď uvedlo n=21 (20,4%) dětí. Procentuálně vyjádřeno je ze 100% dětí v povědomí o pojmu zákon na nízké úrovni 47,6% respondentů. Děti tedy odpovídaly šnevimě, uvedly příklad zákona nebo špatnou odpověď, jako například říkat co nesmím, šmorálka, šd leflitá v cõ, šlov k ho nemfle p esáhnout a další. Vyskytující se odpovědi označeny jako průměrná úroveň zákon je to, podle něho se lidé řídí, šn co co se má dodržovat, šn co co nesmím porušit, šna ízení v daném státě uvedlo 32,0%. Odpověď, ve které bylo zmíneno slovo špravidlo/a, i právní předpis, bylo považováno za vysokou úroveň, která je zastoupena v 20,4%.

Graf . 8 Pov domí o pojmu zákon u d tí ve v ku 10 ó 18 let



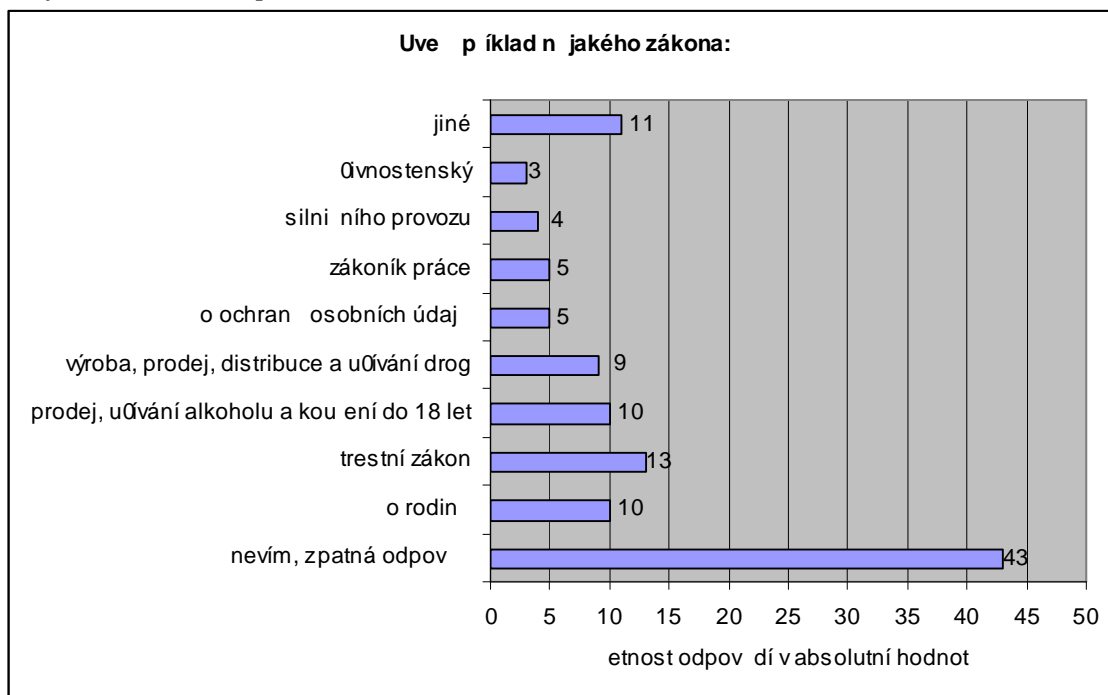
Zdroj: vlastní výzkum

##### 5. Uve p íklad n jakého zákona?

Z nífle uvedeného grafu . 9 vyplývá, fle  $n=43$  (41,7%) d tí odpov d lo -patn nebo neznají fládný p íklad zákona. Pro tuto otázku bylo zvoleno 15 kategorií, které jsou uvedeny v metodice praktické ásti. V nejv t-í mí e byla zastoupena kategorie štretní zákonõ, ten uvedlo z celkového po tu  $n=103$  (100%) d tí  $n=13$  (12,6%). D tí k této kategorii uvád ly jako p íklad zákona šnekrástõ, šnezabíjetõ apod. Kategorie zákon o rodin a zákon o prodeji, uflívání alkoholu a kou ení do 18 let, bylo zastoupeno stejným po tem odpov dí  $n=10$  (9,7%). Jako p íklad zákona o výrob , prodeji a distribuci drog uvedlo  $n=9$  (8,7%) d tí. Zákon o ochran osobních údaj a zákon o rodin bylo zastoupeno stejným po tem odpov dí  $n=5$  (4,9%). Zákon o silni ním provozu zmínily  $n=4$  (3,9%) d tí a flivnostenský zákon  $n=3$  (2,9%) d tí. Dal-í kategorie, které byly uvád ny pouze jedním, í dv ma p ípady jsou v grafu uvedeny jako jiné. Jednalo se o  $n=11$  (10,7%) odpov dí, týkající se kategorií: zákon . 109, o ochran p írody a krajiny, na ochranu d tí, povinná -kolní docházka, do 15 let zakázán sex, volební zákon a placení daní.



Graf . 9 Pov domí p íkladu zákona u d tí ve v ku 10 ó 18 let



Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka . 3, uvedena nífle popisuje etnost odpov dí z grafu . 9, v jednotlivých úrovních, vyjád ených v procentech. Podle uvedených odpov dí je z celkového po tu  $n=103$  (100%) d tí  $n=43$  (41,7%) ve znalosti p íklad prá v na nízké úrovni tzn., fle d tí uvedly odpov šnevím ě nebo –patnou odpov . Jako nesprávné p íklady zákona d tí uvád ly nap . šve –kole fládné mobility ě, šnemusím vypovídat ě, štrest ě a dal-í. Do pr m rné úrovn , kdy byl uveden jeden nebo dva p íklady zákona bylo za azeno  $n=59$  (57,3%) respondent . Na úrovni vysoké, která byla hodnocena, pokud d tí odpov d ly t í a více p íklad prá va byl pouze  $n=1$  (1,0%) respondent.

Tabulka . 3 Úrove znalosti p íkladu zákona u d tí ve v ku 10 ó 18 let

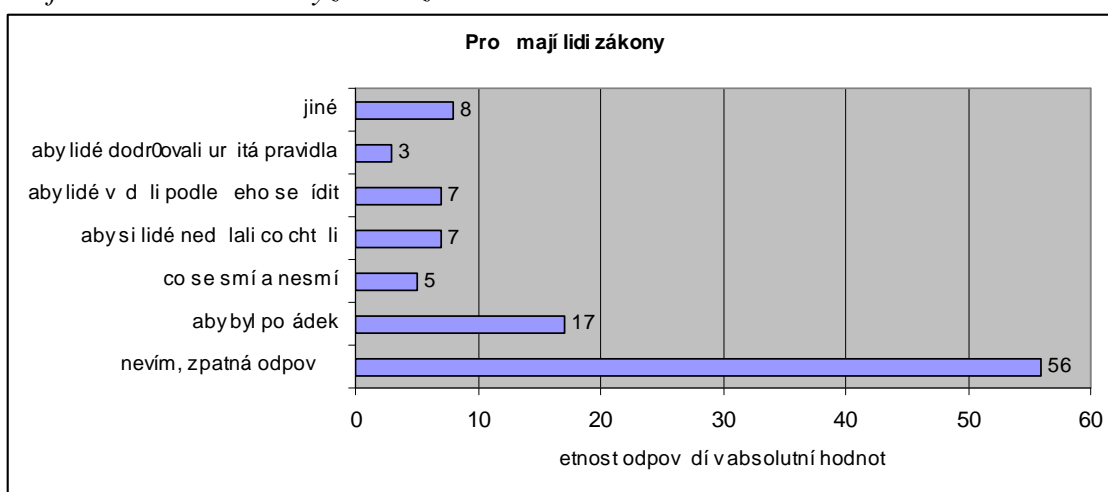
Úrove	Odpov dí	
	Frequency	Percent
Nížká	43	41,7
Pr m rná	59	57,3
Vysoká	1	1,0
Total	103	100,0

Zdroj: vlastní výzkum

## 6. Pro mají lidi zákony?

Z celkového počtu  $n=103$  (100%) dala tato odpověď lošněvím, nebo uvedlo špatnou odpověď  $n=56$  (54,4%) respondentů. Dalšími odpověďmi byly v  $n=17$  (16,5%) případech šaby byl požádek,  $n=7$  (6,8%) dala tato odpověď lošaby si lidé nedělali, což chtějí a taktéž  $n=7$  (6,8%) zmínilo šaby lidé v dle podle toho se řídit. Šco se smí a nesmí uvedlo  $n=5$  (4,8%) dala tato šaby lidé dodržovali určitá pravidla  $n=3$  (2,9%), jiné odpověďmi uvedlo  $n=8$  (7,8%) dala tato.

Graf . 10 Pov domí o významu zákona u d tí ve v ku 10 ó 18 let



Zdroj: vlastní výzkum

Pro pohled jsem uvedla v tabulce . 4, viz níže výsledky obecných otázek s volnou odpovědí a jejich etnost zaazených do nízké, průměrné a vysoké úrovně vyjáděny v absolutní hodnotě.

Tabulka . 4 Úrovně znalostí obecných otázek u d tí ve v ku 10 ó 18 let

OTÁZKA	ÚROVNĚ		
	Nízká	Průměrná	Vysoká
1. Co je to právo?	72	25	6
Jaká mají dle práva?	33	55	15
4. Co je to zákon?	49	33	21
5. Uveď příklad jakého zákona	43	59	1

Zdroj: vlastní výzkum

#### 5.1.4 Rozbor oblastí p iznávání práv d tem i dosp lým

V tabulce . 5 je uvedena etnost odpov dí k jednotlivým otázkám týkající se p iznávání práv d tem. Z jednotlivých otázek vyplývají tyto skute nosti:

- íci nahlas, co si myslí–

Z celkového po tu n=49 (100%) pubescent na otázku, zda mají d ti právo íci nahlas, co si myslí, odpov d lo n=44 (89,8%) šanoř a n=5 (10,2%) šneř. U adolescent z celkového po tu n=54 (100%) odpov d lo šanoř n=48 (88,9%) a šneř n=6 (11,1%).

- Lhát, kdyfl je to pro tebe výhodné

Zda mají d ti právo lhát, pokud je to pro n výhodné, odpov d lo z celkového po tu 49 (100%) pubescent n=11 (22,4%) šanoř a n=38 (77,6%) šneř. U adolescent bylo uvedeno z celkového po tu n=54 (100%) n=12 (22,2%) odpov dí šanoř a n=42 (77,8%) šneř.

- Pít alkoholické nápoje

Pubescenti, z celkového po tu n=49 (100%) p iznávali právo pít alkohol d tem pouze v n=5 (10,2%) p ípadech. Naopak n=44 (89,8%) pubescent uvedlo, fl e d ti pít alkohol nesm jí. Adolescenti odpovídali podobn s tím, fl e z celkového po tu n=54 (100%) uvedlo n=12 (22,2%) odpov šanoř a n=42 (77,8%) odpov šneř.

- Jezdit sám/a ve výtahu

Na otázku, zda mají d ti právo jezdit sami ve výtahu, odpov d lo z celkového po tu n=49 (100%) pubescent n=33 (67,3%) šanoř a n=16 (32,7%) šneř. Z celkového po tu n=54 (100%) adolescent p iznává právo d tem jezdit sám/a ve výtahu n=48 (88,9%) d tí a pouze n=6 (11,1%) toto právo nep iznává.

- Opisovat a podvád t, kdyfl si neví–rady

Na otázku, zda mají d ti právo opisovat a podvád t, odpov d lo z celkového po tu n=49 (100%) pubescent n=12 (24,5%) šanoř a n=37 (75,5%) d tí šneř. Adolescent z celkového po tu n=54 (100%) uvedlo odpov šanoř n=22 (40,7%) a n=32 (59,3%) šneř.

- fl ít se svou vlastní rodinou

Právo fl ít s vlastní rodinou uvedlo, z celkového po tu n=49 (100%) pubescent n=42 (85,7%) d tí a toto právo nep iznalo d tem n=7 (14,3%) respondent . Z celkového po tu n=54 (100%) adolescent uvedlo odpov šanoř n=52 (96,3%) a pouze n=2 (3,7%) odpov šneř.

- Ukrást n co, kdyfl to nikdo nevidí

Z tabulky uvedené nífle vyplývá, fle z celkového po tu n=49 (100%) pubescent , právo krást p iznávají d tem pouze n=3 (6,1%) pubescenti. Odpov šneř, kdy dít nemá právo n co ukrást uvedlo n= 46 (93,9%) pubescent . Z celkového po tu n=54 (100%) adolescent n=5 (9,3%) odpov d lo šanoř a n=49 (90,7%) šneř.

- Hrát si, kdyfl má–volný as

Právo hrát si ve volném ase p iznalo d tem z celkového po tu n=49 (100%) pubescent n=46 (93,9%) a pouze n=3 (6,1%) pubescenti uvedli, fle d ti nemají právo hrát si ve volném ase. Adolescenti z celkového po tu n=54 (100%) uvedli odpov šanoř v n=50 (92,6%) p ípadech a šneř odpov d li n=4 (7,4%) adolescenti.

- Uhodit toho, kdo t urazí

Z výsledk vyplývá, fle z celkového po tu n=49 (100%) pubescent si n=12 (24,5%) myslí, fle mohou n koho uhodit, pokud je urazí. Ostatních n=37 (75,5%) tvrdí, fle toto právo nemají. U adolescent z celkového po tu n=54 (100%) p iznává toto právo d tem n=18 (33,3%) a naopak nep iznává n=36 (66,7%) adolescent .

- Dívat se na televizi, kdyfl se ti zachce

Na desátou otázku odpov d lo z celkového po tu n=49 (100%) kladn n=29 (59,2%) pubescent . Odpov šneř uvedlo n=20 (40,8%) pubescent . Z celkového po tu n=54 (100%) adolescent , na tuto otázku odpov d lo šanoř n=28 (51,9%) a naopak šneř n=26 (48,1%) adolescent .

- Na bezplatné léka ské o-et ení

Z tabulky uvedené nífle vyplývá, fle z celkového po tu n=49 (100%) pubescent si n=37 (75,5%) myslí, fle mají právo na léka ské o-et ení a n=12 (24,5%) naopak. Adolescenti z celkového po tu n=54 (100%) p iznávali toto právo v n=46 (85,2%) p ípadech, naopak n=8 (14,8%) adolescent si nemyslí, fle takové právo má.

- Vřdy prosadit to, co se ti zachce

Z tabulky . 5 je z ejmé, fle z celkového po tu n=49 (100%) pubescent má n=17 (34,7%) pocit, fle mohou vřdy prosadit, co se jim zachce. Naopak n=32 (65,3%) pubescent si myslí, fle takové právo nemá. Z celkového po tu n=54 (100%) adolescent odpovídá n=22 (40,7%) na tuto otázku šanoř, ostatní v po tu n=32 (59,3%) uvádí odpov šneř.

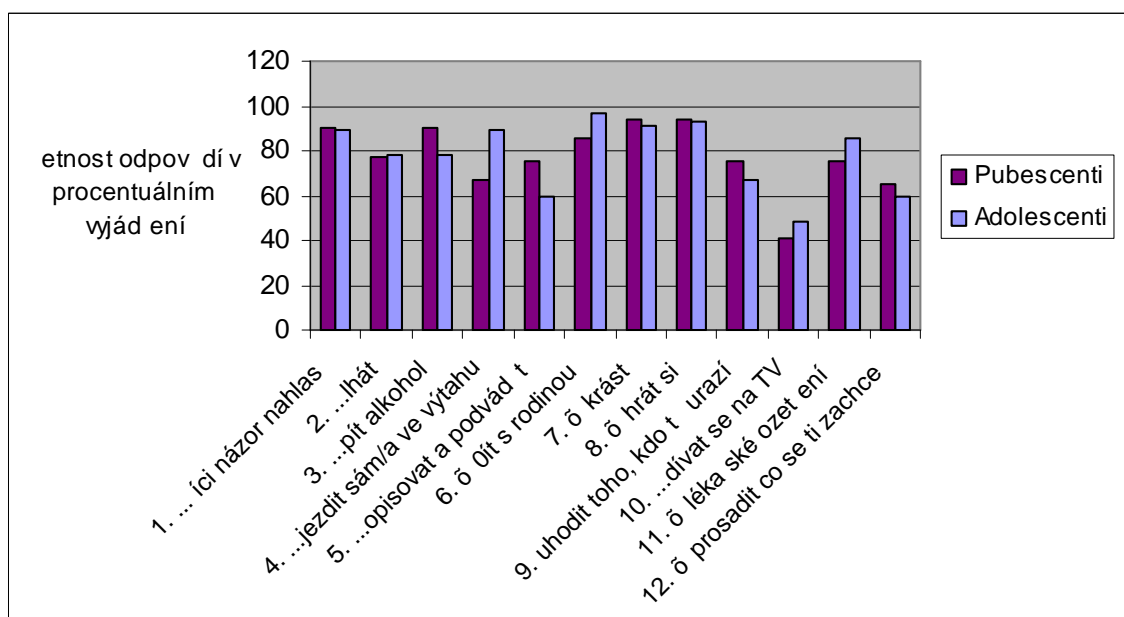
**Tabulka 5 P** iznávání práv d tem

PRÁVO	ETNOST ODPOV DÍ			
	Pubescenti		Adolescenti	
	Ano	Ne	Ano	Ne
1) íci nahlas, co si myslíz	44	5	48	6
2) lhát, kdy0 je to pro tebe výhodné	11	38	12	42
3) pít alkoholické nápoje	5	44	12	42
4) jezdit sám/a ve výtahu	33	16	48	6
5) opisovat a podvád t, kdy0 si nevíz rady	12	37	22	32
6) Oít se svou vlastní rodinou	42	7	52	2
7) ukrást n co, kdy0 to nikdo nevidí	3	46	5	49
8) hrát si, kdy0 máz volný as	46	3	50	4
9) uhodit toho, kdo t urazí	12	37	18	36
10) dívat se na televizi, kdy0 se ti zachce	29	20	28	26
11) na bezplatné léka ské ozet ení	37	12	46	8
12) v0dy prosadit to, co se ti zachce	17	32	22	32

Zdroj: vlastní výzkum

Pro p ehled jsem vytvo ila nífle uvedený graf . 11, který vyjad uje etnost správných odpov dí v oblasti p iznávání práv d tí u pubescent a adolescent . V grafu je uvedeno, fle pubescenti uvádí právo na názor v 89,8% a adolescenti v podobné mí e 88,9%. U obou skupin je podobná shoda i v druhé otázce, kdy pubescenti z 77,6% a adolescenti z 77,8% uvádí, fle nemají právo lhát, kdyfl je to pro n výhodné. Co se týká otázky t etí, pubescenti z 89,8% a adolescenti z 77,8% v dí, fle nemají právo pít alkoholické nápoje. Z grafu je také patrné, fle 67,3% pubescent a 88,9% adolescent znají své právo jezdit výtahem sám/a. V t-í pov domí o tom, fle d ti nemají právo opisovat a podvád t má 75,5% pubescent . Adolescenti znají toto právo z 59,3%. V grafu je mo flné také vid t, fle pubescenti z 85,7% a adolescenti z 96,3% si ve velké mí e uv domují právo flít se svojí rodinou. Pov domí o tom, fle d ti nemají právo krást je u pubescent 93,9% a u adolescent 90,7%. Pubescenti z 93,9% a adolescenti z 92,6% znají své právo hrát si ve volném ase. Pubescenti z 75,5% a adolescenti z 66,7% tvrdí, fle nemají právo uhodit toho, kdo je urazí. Z grafu je také patrné, fle 40,8% pubescent a 48,1% adolescent uvádí, fle nemají právo dívat se na televizi, kdyfl se jim zachce. Pov domí o právu na bezplatné léka ské o-et ení má 75,5% pubescent a 85,2% adolescent . Z uvedeného grafu lze vy íst, fle 65,3% pubescent a 59,3% adolescent mají pov domí o tom, fle nemají právo prosadit v fldy to, co se jim zachce.

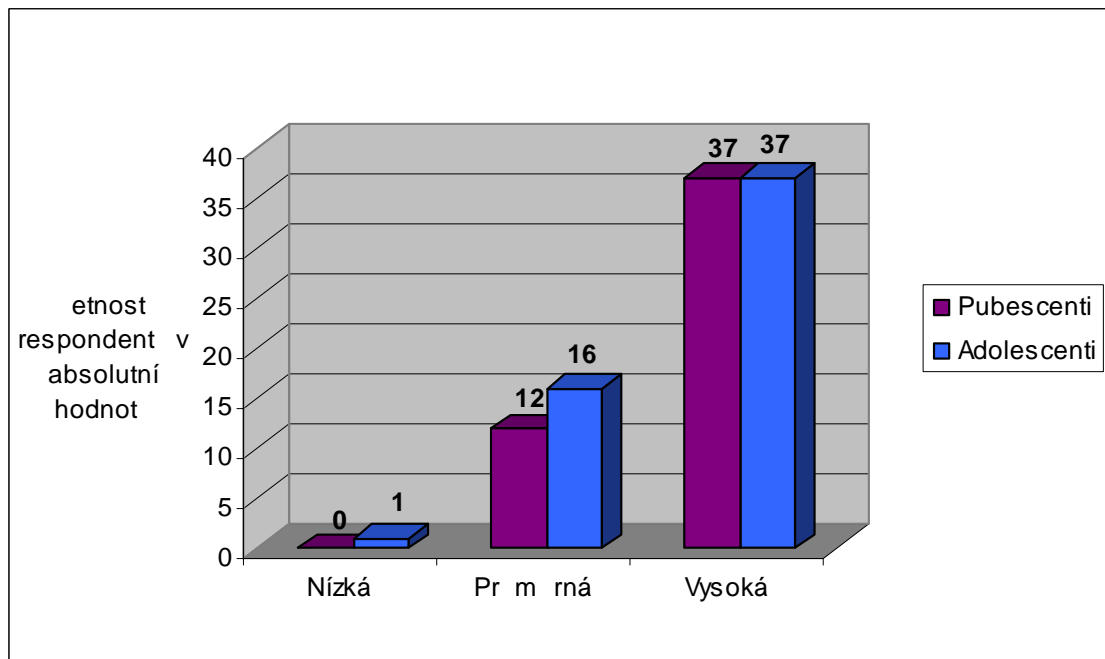
Graf . 11 etnost správných odpovídání v oblasti poznávání práva dle tem u pubescent a adolescent



Zdroj: vlastní výzkum

Graf . 12, viz níže, popisuje etnost respondentů v jednotlivých úrovních vyjádřeních v absolutní hodnotě. Z grafu vyplývá, že povědomí s ohledem na poznávání práva dle tem je v největší míře zastoupena vysokou úrovní u pubescentů i adolescentů. Počet správných odpovědí respondentů se tedy pohybovaly mezi 67% a 100%. Z grafu je patrná vysoká úroveň u n=37 (75,5%) pubescentů z celkového počtu n=49 (100%). Adolescenti je na vysoké úrovni n=37 (68,5%) z celkového počtu n=54 (100%). Průměrná úroveň se vyskytovala u 12 (24,5%) pubescentů a 16 (29,6%) adolescentů. Počet správných odpovědí se tedy pohyboval v rozmezí 34% a 66%. žádný pubescent neodpovídal tak, aby byl na nízké úrovni, která byla hodnocena po tem správných odpovědí méně než 33%. Z adolescentů na tuto úroveň dosáhl pouze 1 (1,9%) respondent.

Graf . 12 Úroveň pov domí v oblasti p iznávání práv d tem u pubescent a adolescent



Zdroj: vlastní výzkum

V tabulce . 6 je uvedena etnost odpov dí k jednotlivým otázkám týkající se p iznávání práv dosp lým. Z jednotlivých otázek vyplývají tyto skute nosti:

- íci nahlas, co si myslí–

Z níže uvedené tabulky vyplývá, že pubescenti z celkového počtu  $n=49$  (100%) p iznávají právo dosp lým íct nahlas svůj názor v  $n=47$  (95,9%) p ípadech a naopak  $n=2$  (4,1%) d tí uvádí, že toto právo nemají. Z celkového počtu  $n=54$  (100%) adolescent p iznává právo na vlastní názor  $n=52$  (96,3%) a naopak  $n=2$  (3,7%) respondenti toto právo nep iznávají.

- Lhát, kdyfl je to pro tebe výhodné

Na tuto otázku, lhát, kdyfl je to pro tebe výhodné, odpov d lo z celkového počtu 49 (100%) šanoõ  $n=11$  (22,4%) pubescent a  $n=38$  (77,6%) šneõ. Adolescenti p iznávají právo lhát v  $n=15$  (27,8%) p ípadech a pocit, že by nem lí dosp lí lhát, m lo  $n=39$  (72,2%) adolescent .

- Pít alkoholické nápoje

V níže uvedené tabulce pro tuto otázku vyplývá, že  $n=44$  (89,8%) pubescent odpovídl ano a  $n=5$  (10,2%) šne. U adolescent byla etnost odpovídl ano  $n=46$  (85,2%) a šne  $n=8$  (14,8%).

- Jezdit sám/a ve výtahu

V této otázce odpovídalo ano  $n=46$  (93,9%) a šne pouze  $n=3$  (6,1%) pubescenti. Adolescenti uvedli ano v  $n=51$  (94,4%) případech a odpovídl šne uvedli pouze  $n=3$  (5,6%) adolescenti.

- Opisovat a podvádět, když si neví rady

Dospělí mají právo opisovat, uvádí  $n=11$  (22,4%) pubescent a  $n=13$  (24,1%) adolescent. Odpovídl šne je uvedena u  $n=38$  (77,6%) pubescent a  $n=41$  (75,9%) adolescent.

- Flít se svou vlastní rodinou

Většina pubescent  $n=43$  (87,8%) v dí, že dospělí mají právo flít se svou rodinou, jen v  $n=6$  (12,2%) případech ne. Adolescenti odpovídají podobně, odpovídl ano je uvedena u  $n=51$  (94,4%) respondent a šne uvádí pouze  $n=3$  (5,6%) respondenti.

- Ukrást něco, když to nikdo nevidí

Na toto právo, kdy dospělý může krást, odpovídá ano  $n=7$  (14,3%) a šne  $n=42$  (85,7%) pubescent. U adolescent je etnost odpovídl podobná. Ano odpovídá  $n=8$  (14,8%) a šne  $n=46$  (85,2%) adolescent.

- Hrát si, když má volný čas

Z tabulky vyplývá, že právo dospělý si může hrát, když má volný čas, přiznává  $n=46$  (93,9%) pubescent a  $n=47$  (87%) adolescent. Nepatrná část  $n=3$  (6,1%) pubescenti a  $n=7$  (13%) adolescent si myslí, že dospělý nemá právo hrát si ve volném čase.

- Uhodit toho, kdo tě urazí

V této otázce odpovídl ano  $n=19$  (38,8%) pubescent a  $n=21$  (38,9%) adolescent. Odpovídl šne uvedlo  $n=30$  (61,2%) pubescent a  $n=33$  (61,1%) adolescent.

- Dívat se na televizi, když se ti zachce

Právo dospělých dívat se na televizi, pokud se jim zachce, uvedlo  $n=43$  (87,8%) pubescent a  $n=43$  (79,6%) adolescent. Dítě, které uvedlo odpovídl šne je méně a to  $n=6$  (12,2%) pubescent a  $n=11$  (20,4%) adolescent.



- Na bezplatné lékařské ošetření

Z tabulky níže vyplývá, že dospělý má právo na bezplatnou lékařskou péči, uvádí  $n=39$  (79,6%) pubescent a  $n=37$  (68,5%) adolescent. Některé dle uvedly, že toto právo dospělý nemá. Jednalo se o  $n=10$  (20,4%) pubescent a  $n=17$  (31,5%) adolescent.

- Vždy prosadit to, co se ti zachce

Odpovědi na tuto otázku jsou, co se týče etnosti proměnlivé. Odpověď ano uvedlo  $n=26$  (53%) pubescent a  $n=25$  (46,3%) adolescent. U odpovědi ne se po et pohyboval podobně, uvedlo ji  $n=23$  (47%) pubescent a  $n=29$  (53,7%) adolescent.

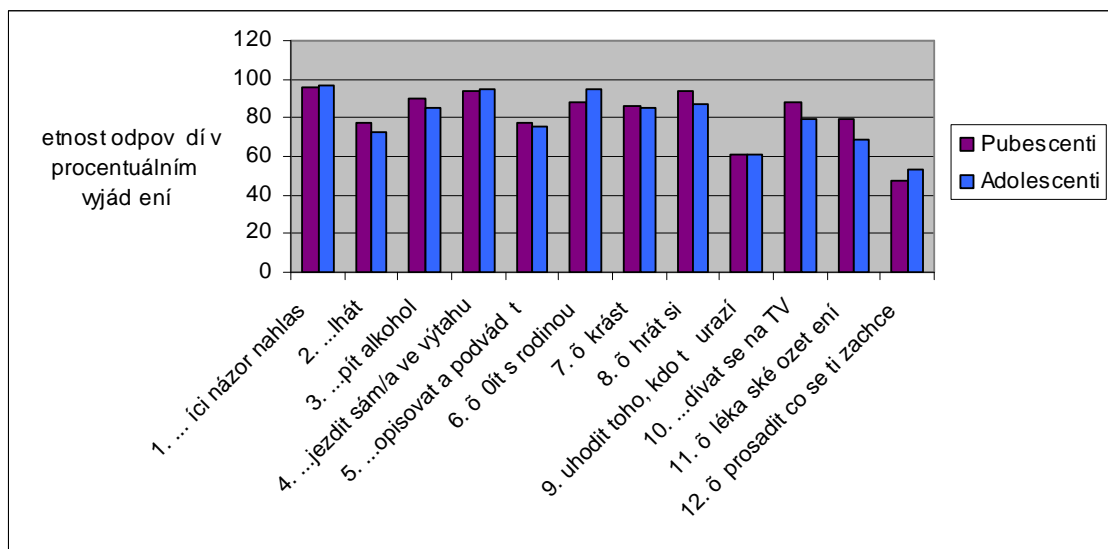
**Tabulka 6. Píznávání práv dospělým**

PRÁVO	ETNOST ODPOVĚDÍ			
	Pubescenti		Adolescenti	
	Ano	Ne	Ano	Ne
1. říci nahlas, co si myslíš	47	2	52	2
2. lhát, když je to pro tebe výhodné	11	38	15	39
3. pít alkoholické nápoje	44	5	46	8
4. jezdit sám/a ve výtahu	46	3	51	3
5. opisovat a podvádět, když si nevíz rady	11	38	13	41
6. Oít se svou vlastní rodinou	43	6	51	3
7. ukrást něco, když to nikdo nevidí	7	42	8	46
8. hrát si, když máš volný čas	46	3	47	7
9. uhodit toho, kdo tě urazí	19	30	21	33
10. dívat se na televizi, když se ti zachce	43	6	43	11
11. na bezplatné lékařské ošetření	39	10	37	17
12. vždy prosadit to, co se ti zachce	26	23	25	29

Zdroj: vlastní výzkum

Pro pohled jsem vytvořila graf . 13, který vyjaduje etnost správných odpovědí v oblasti poznávání práv dospělých u pubescentů a adolescentů. Z grafu vyplývá, že právo na vlastní názor poznávají dospělým 95,9% pubescentů a 96,3% adolescentů. U druhé otázky si myslí 77,6% pubescentů a 72,2% adolescentů, že dospělý nemá právo lhát. Respondenti si také uvědomují, konkrétně 89,8% pubescentů a z 85,2% adolescentů, že dospělí mají právo pít alkohol. Velká míra správných odpovědí byla zodpovězena v otázce, kdy dospělí mohou jezdit sami výtahem. U pubescentů byla uvedena odpověď z 93,9% a z 94,4% u adolescentů. Právo opisovat a podvádět nepoznalo 77,6% pubescentů a 75,9% adolescentů. Obě skupiny pubescentů z 87,7% i adolescentů z 94,4% vědí, že dospělí mají právo létat se svou rodinou. Otázka týkající se práva krást ohodnotilo negativně, tedy správně 85,7% pubescentů a 85,2% adolescentů. Pubescenti z 93,9% a adolescenti z 87% uvedli také správně, že dospělý má právo hrát si ve volném čase. Odpověď na otázku, kdy dospělý nemá právo nikoho uštknout, byla uvedena 61,2% pubescenty a 61,1% adolescenty. Právo, kdy se dospělí mohou dívat na televizi, pokud se jim zachce, zmínilo 87,8% pubescentů a 79,6% adolescentů. Více jak polovina dětí také souhlasila s právem na bezplatné lékařské ošetření u dospělých, konkrétně 79,6% pubescentů a 68,5% adolescentů. Z grafu vyplývá, že 47% pubescentů a 53,7% adolescentů uvedlo, že dospělý nemá právo prosadit, co se mu zachce.

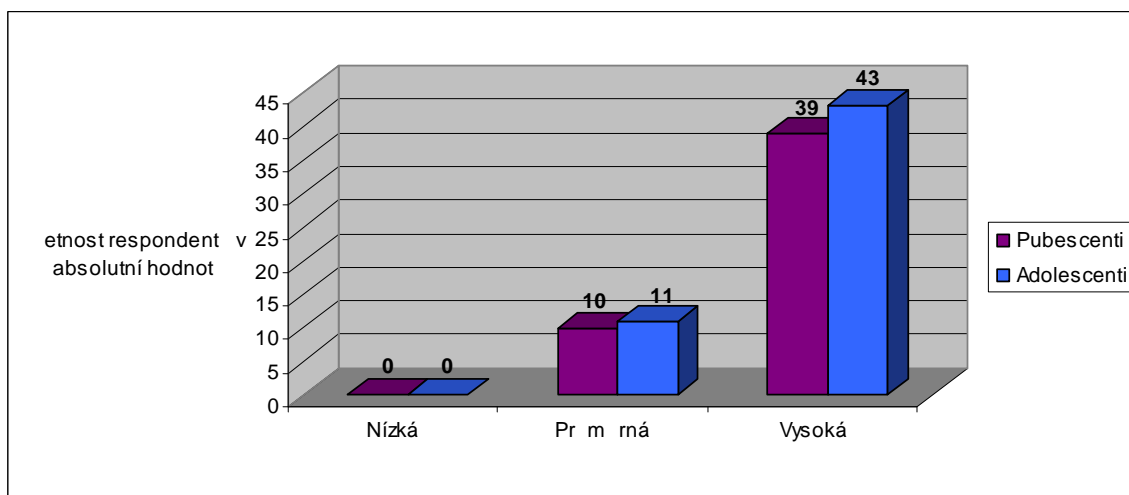
Graf . 13 etnost správných odpovědí v oblasti poznávání práv dospělých u pubescentů a adolescentů



Zdroj: vlastní výzkum

Graf . 14 uvedený níže, popisuje etnost respondent v jednotlivých úrovních vyjádřených v absolutní hodnotě. Z grafu vyplývá, že pov domí s ohledem na přiznávání práv dospělým je v největší míře zastoupena vysokou úrovní u pubescentů a adolescentů. Počet správných odpovědí se tedy pohyboval mezi 67% až 100%. U pubescentů je n=39 (79,6%) na vysoké úrovni, z celkového počtu n=49 (100%). Adolescenti zastupují vysokou úroveň z celkového počtu 54 (100%) s n=43 (79,6%) respondentů. V průměrné úrovni pov domí práv dospělých je n=10 (20,4%) pubescentů a n=11 (20,4%) adolescentů. Počet správných odpovědí se tedy pohyboval v rozmezí 34% až 66%. Z grafu je možné vidět, že se žádný z respondentů neobjevuje na nízké úrovni, která byla hodnocena počtem správných odpovědí menším než 33%.

*Graf . 14 Úroveň pov domí v oblasti přiznávání práv dospělým u pubescentů a adolescentů*



Zdroj: vlastní výzkum

## 5.2 Diskuze

1. Předpokládám, že právní pov domí d tí ve v ku od 10 ó 18 let je z více jak 70% na pr m rné úrovni. Tento předpoklad se nepotvrdil. Z výsledk výzkumu vyplývá, že z vybraných otázek k tomuto předpokladu byla u d tí zji-t na pr m rná úrove pouze ve dvou p ípadech, ov-em nedocílila předpokládaných více jak 70%. U znalosti pojmového vyjád ení práva a zákona jsou d tí na nízké úrovni. Co se tý e pov domí o pojmu právo, více jak polovina d tí 69,9% neví, i na otázku odpov d la -patn . Na pr m rné úrovni, tedy neúplnou odpov uvedlo 24,3%. Viz graf . 4. Pov domí o pojmu zákoně uvádí graf . 8, z kterého vyplývá, že 47,6% d tí neví, co je zákon nebo na otázku odpov d lo -patn . V pr m rné úrovni se nachází 32% d tí, které uvedly neúplnou odpov . Jak uvádím v kapitole 2.1.4.1 Pov domí lidských práv u d tí, str. 15 v teoretické ásti, z výzkumu diplomové práce Mgr. Petry Krejsové (2009) s názvem Práva d tí v ústavní pé i vychází, že d tí z d tských domov i b flného výchovného prost edí mají problémy s chápáním práva a zákona. Pozitivní zji-t ní se týkalo, podle mého názoru základních otázek, kdy respondenti uvád li, že konkrétn d tí mají práva z 92,2% a práva d tem i dosp lým p isuzovalo 93,2%. Viz graf . 5, 6.

Pov domí práv u d tí bylo zji- ováno také prost ednictvím otázek týkajících se uvedení p íklad práv a zákon . Nej ast ji bylo u d tí zmín no, jako p íklad právo na vzd lání, právo svobody projevu a názoru, na flivot, osobní svobodu a dal-í jifl v men-í mí e. P ekvapivé je, že 34% d tí odpov d lo -patn , nebo nezná fládné právo. Na pr m rné úrovni bylo 53,4% respondent . Viz graf . 7. Podobná etnost odpov dí na pr m rné úrovni byla z 57,3% i v p ípad p íklad zákona. Nej ast ji vyskytujícím se zákonem byl trestní zákon, zákon o rodin , zákon o prodeji, zákazu uflívání alkoholu a kou ení do 18 let a jiné. Viz graf . 9. Pro zajímavost jsem vyhodnotila i otázku, pro mají lidé zákony. Zajímavé je, že 54,4% d tí uvedlo šnevímě nebo nesprávnou odpov . Nej ast j-ími d vody p sobení zákona respondenti uvedli šaby byl po ádekě, šaby si lidé ned lali, co cht jíě, šaby lidé v d li podle eho se mají íditě a odpov šco se smí a nesmíě. Podle mého názoru jsou odpov di p im ené v ku d tem, ov-em p ekvapuje m malá znalost u n kterých otázek nap . u pojmového vyjád ení práva a zákona.

D leflitá a zásadní je podle mého názoru výchova k lidským práv m. Jelikofl v dne-ní spole nosti, a zejména jejich mladá populace, se stále více potýká s problémy

sociálního vyloučení, s náboženskými, etnickými a národnostními rozdíly a s nevýhodami i výhodami rostoucí globalizace. Výchova k lidským právům se zabývá těmito důležitými otázkami a může dát smysl různým představám, přesvědčením, postojům a hodnotám v moderní multikulturní společnosti (Brander a kol., 2006). Ovšem důležitou roli hraje ve výchově k lidským právům i rodina. Tato skutečnost byla potvrzena i ve výzkumu diplomové práce L. Stanislavové (2013), která se zabývala zvyčováním právního povdomí u dětí v Jiho českém kraji. Z výsledků práce bylo zjištěno, že nejvíce informací o svých právech získávají děti, dle převážně v této respondentů, doma (v rodině). ŠVýchova dítěte musí směřovat k rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových a fyzických schopností, k posilování úcty k lidským právům, úcty k rodičům, úcty k národním a kulturním hodnotám, úcty k přirozenému prostředí (Hanzová, Kodým, Kremlíková, 1995). V případě cílové skupiny této práce je rodinné prostředí nahrazeno dětským domovem, proto by bylo vhodné, aby v těchto institucích fungovala osvětla s cílem zjistit povdomí práv dětí a případně aplikovat vhodně zvolený program pro jeho zvýšení.

2. *Předpokládám, že povdomí v oblasti poznávání práv dětí i dospělým je u pubescentů menší než u adolescentů.* Tento předpoklad se nepotvrdil. S ohledem na vyhodnocení výsledků a následné zpracování do jednotlivých úrovní bylo povdomí v oblasti poznávání práv dětí i dospělým u pubescentů i adolescentů stejné, na vysoké úrovni. Viz grafy 12, 14. Právo říci svůj názor poznalo dětí 89,8% pubescentů a 88,9% adolescentů. Dítě má právo na svobodu projevu, toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, a ústně, písemně nebo tiskem s určitým omezením např. k respektování práv nebo povstí jiných (Hájková, 2010). Dospělým poznává právo říci svůj názor 95,9% pubescentů a 96,3% adolescentů. Obecně lze říci, že většina dětí si uvědomuje své právo na názor a přisuzují toto právo i dospělým. Právo pít alkoholické nápoje přisuzovalo dospělým 89,8% pubescentů a 85,2% adolescentů. Co se týče pití alkoholu dětí více než dvě třetiny, 89,8% pubescentů a 77,8% adolescentů, si uvědomují, že nemají právo pít alkoholické nápoje. S ohledem na znalost tohoto práva u dětí by byl pravděpodobný i malý výskyt konzumujících mladistvých. Ovšem opak je pravdou, pokud sledujeme výzkumy týkající se tohoto tématu v České republice, je zřejmé, že děti sice vědí, že nesmí pít alkohol do 18 let, ale zákaz nedodržují. Ministerstvo zdravotnictví uvádí, že české děti mají nedostatek pohybových aktivit, nezdravě se

stravují a v hojně míře holdují alkoholu a cigaretám. V mezinárodním srovnání zaujímají české děti první příčky v užívání alkoholu, tabáku a marihuany (MZ R, 2012, online).

Jak vnímají děti právo flít se svou rodinou? Z Úmluvy práv dítěte vychází, že dítě musí vyrstat v rodinném prostředí a má právo flít s oběma rodiči a udržovat s nimi styk, pokud to není v rozporu s jeho zájmy (Novotná, Fejt, 2009). Většina dětí 85,7% pubescentů a 96,3% adolescentů si dobře uvědomuje nárok na zmíněné právo. Dospělým toto právo připisovalo 87,7% pubescentů a 94,4% adolescentů. Dívoděm může být také to, že právo dítěte z dětského domova takovou možnost nemají a uvědomují si tak toto právo více. Zajímavé by bylo zjistit, zda je rozdíl mezi vnímáním práva flít se svou vlastní rodinou u dětí flující s rodinou a mimo ni. Dále bylo zjištěno, že 93,9% pubescentů a 92,6% adolescentů si velmi dobře uvědomuje své právo hrát si ve volném čase. Jak uvádí Úmluva o právech dítěte v článku 31, dítě má právo na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a svobodnou účast v kulturním životě a umlecké činnosti (Brander a kol., 2006). Podobně toto právo dítěte připisují dospělým etností 93,9% pubescentů a 87% adolescentů. Právo na bezplatné lékařské ošetření připisovalo dospělým 79,6% pubescentů a 68,5% adolescentů. Dítě, konkrétně 75,5% pubescentů a 85,2% adolescentů si myslí, že toto právo mají také.

Co se týče lhaní, ukázalo se, že více než dvě třetiny 77,6% pubescentů a 77,8% adolescentů uvádělo, že nemají právo lhát. Podobný názor má i 77,6% pubescentů a 72,2% adolescentů s ohledem na lhaní dospělých. Z výsledků je jasné, že velká část dětí ví, že nemá právo lhát ale otázkou je zda toto, spíše morální právo dodržují. Mezi další podobná, tzv. morální práva, na která dítě odpovídala, byly právo opisovat a podvádět, krást a uhdít někoho. Většina dětí u všech otázek odpovídala pozitivně, tedy tyto práva nepřiřadila dětem ani dospělým. Jinak vnímají obě skupiny pouze právo opisovat a podvádět, kdy toto právo nepřiřadila dětem 75,5% pubescentů a 59,3% adolescentů. Podle mého názoru se jedná o vyjádření toho, jak starší dítě toto právo vnímají a dodržují. Zaujala mě etnost správných odpovědí na otázku, zda mají dítě právo krást. Více jak 90% pubescentů i adolescentů uvádělo, že toto právo nemají. Výsledky při přiřadování práva vždy prosadit, to co se ti zachce, nebyla tak jednoznačná jako u předchozích otázek. U pubescentů toto právo nepřiřadila dětem 65,3% pubescentů a 59,3% adolescentů, u dospělých 47% pubescentů a 53,7% adolescentů. Pokud neporušíme práva někoho jiného, je zdravé sebeprosazení naopak fládoucí. Jak se říká: Tvoje práva končí tam, kde začínají práva druhého. Na vnímání tohoto práva

u dítěte má, podle mého názoru, vliv rodina, která jde dítěti vždy příkladem. S právem šjezdit sám ve výtahu souhlasilo a přiznalo dítětem 67,3% pubescent a 88,9% adolescent, u dospělých bylo procentuálním vyjádřením přes 90% stejného názoru. Zajímavé výsledky uvádí oblast přiznávání práv dítětem i dospělým v souvislosti s právem sdílet se na televizi, kdyli se ti zachceš. Skupina 40,8% pubescent a 48,1% adolescent uvedlo, že toto právo nemají. Naopak dospělým přiznává zmíněné právo 87,8% pubescent a 79,6% adolescent. Více jak polovina dítěte má pocit, že se mohou dívat na televizi, kdy chtějí. Podle mého názoru je důležitá role rodiny, i vychovatel, kteří mají zodpovědnost za výchovu dítěte. U žádné z otázek nebyla prokázána statistická významnost. Výsledky správných odpovědí v procentuálním vyjádření s ohledem na přiznávání práv dítětem i dospělým jsou uvedeny v grafu . 11, 13.

## 6 ZÁVĚR

Obecným cílem diplomové práce bylo zjistit znalost lidských práv u dětí v domovech pro děti ve věku od 10 do 18 let ve vybraných zařízeních Zlínského kraje. Specifickým cílem bylo zjistit znalost lidských práv v oblasti poznávání práv dětí a dospělým. Pro výzkum bylo použito dotazníkové šetření. Cílovou skupinu tvořily děti ve věku od 10 do 18 let, které byly rozděleny na pubescenty a adolescenty. Celkem bylo zpracováno 103 dotazníků, z toho vyplněno 49 pubescenty a 54 adolescenty.

V praktické části jsem si stanovila dva výzkumné předpoklady.

1. *Předpokládám, že právní povdomí dětí ve věku od 10 do 18 let je z více jak 70% na průměrné úrovni.* Tento předpoklad se nepotvrdil. Podle vybraných obecných otázek týkajících se lidských práv je znalost u dětí s ohledem na pojmové vyjádření práva a zákona na nízké úrovni. Co se týče uvedení předklad práva a zákona, jejich úroveň povdomí je průměrná, ovšem nedosahuje předpokládaných 70%.

2. *Předpokládám, že povdomí v oblasti poznávání práv dětí a dospělým je u pubescentů nižší než u adolescentů.* Tento předpoklad se nepotvrdil. S ohledem na vyhodnocení výsledků a následné zpracování do jednotlivých úrovní bylo povdomí v oblasti poznávání práv dětí a dospělým u pubescentů i adolescentů stejné, na vysoké úrovni.

Z výsledků diplomové práce lze usoudit, že velké procento dětí sice neumí vysvětlit základní pojmy týkající se lidských práv, na druhou stranu v povdomí základních práv formou předklad jsou na tom lépe. Ovšem požadavek je také nezanedbatelná část dětí, která pouštěvala odpověď „nevím“, či „patnou odpověď“. Je důležité uvědomit si význam znalostí práv člověka, zejména u dětí, od kterých se pak následně odvíjí i povdomí o povinnostech. Myslím, že diplomová práce přinesla další zajímavé výsledky k tématu znalostí lidských práv u dětí. Vhodným doplněním znalostí by podle mého názoru mohlo být zařazení aktivit týkajících se lidských práv, jak do učebního plánu ve školských zařízeních, tak do výchovného programu dětí žijících v dětských domovech. Popříklad vyústit pomocí například knihy, brožury, letáky, nejen pro děti ale i pedagogy, či vychovatele. Doporučila bych knihu *Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*, která se mi dostala do rukou při zpracování teoretické části a ve které je spousta již zmíněných aktivit.



## 7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

### Literární zdroje

- BECHY OVÁ, Vra. KONVI KOVÁ, Marta, 2008. *Sanace rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-392-5.
- B HOUNKOVÁ, Leona, 2012. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. ISBN 978-80-87652-87-9.
- BLAHOŮ, Josef, 2005. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. 1. vyd. Praha: ASPI. ISBN 80-7357-073-4.
- BRANDER, Patricia a kol., 2006. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. 1. vyd. Praha: Argo. ISBN 80-7203-827-3.
- CAROZZA P. G., 2003. Subsidiarity as a Structural Principle of International Human Rights Law. In *The American Journal of International Law*. Vol. 97. No.1.
- DUNOVSKÝ, Jiří, 2005. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dítěte u nás a ve světě*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1201-6.
- DUNOVSKÝ, Jiří, 2002. Úmluva o právech dítěte a práva dítěte v České Republice. In *Dětská práva v praxi*. České Budějovice: Zdravotní sociální fakulta. ISBN 80-7040-606-2.
- FREEMAN, Michael. *Human Rights. An Interdisciplinary approach*. Cambridge: Polity Press. ISBN 0-7456-2356-5.
- FRINTA, Ondřej, MELICHAROVÁ, Dita, 2008. Náhradní péče o dítě v právním rámci v obecných souvislostech. In *Náhradní výchova dítěte - možnosti a meze: kolokvium I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. ISBN 978-80-87146-05-7.
- GERLOCH, Aleš, 2007. *Teorie práva*. 4. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-023-9.
- HANZOVÁ, Marie. KODÝM, Miloslav. KREMLI KOVÁ, Marta, 1995. *Práva a povinnosti náhradních dětí*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing. ISBN 80-7187-007-2.
- HARVÁNEK, Jaromír. DOSTÁLOVÁ, Jana, 2004. Základní pojmy teorie práva. In *Základy práva*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-68-8.
- HÁJKOVÁ, Alena, 2010. Práva dítěte. In *Paragrafy vedoucí dětského kolektivu*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2909-8.

- HEJLOVÁ, Helena, 2002. Vzdělávání učitelů pro práci s právy dítěte na PedF UK Praha. In *Dětská práva v praxi*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta. ISBN 80-7040-606-2.
- HELUS, Zdeněk, 2004. *Dítě v osobnostním pojetí: Obrát k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-888-0.
- JANKA, Martin a kol., 2010. *Základy práva pro posluchače neprávnických fakult*. 4. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H.Beck. ISBN 978-80-7400-344-8.
- JÁNSKÝ, Pavel, 2004. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školních zařízeních*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-114-7.
- JEDLIČKA, Richard, 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. 1. vyd. Praha: Themis. ISBN 80-7312-038-0.
- KOHOUTOVÁ, Michaela, 2008. Stručný vývoj ústavní výchovy od roku 1990 do dneška. In *Náhradní výchova dítěte - možnosti a meze: kolokvium I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. ISBN 978-80-87146-05-7.
- KLÍMA, Karel a kol., 2006. *Státovka*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Alenka. ISBN 80-86898-98-9.
- KUBÍKOVÁ, Hana, 2011. *Dítě - rodina - instituce, aneb, Jak neztratit budoucnost*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7464-017-9.
- KUBÍNKOVÁ, Marcela. STRÁNSKÝ, Jaroslav, 2009. *Základy teorie práva a pracovní právo*. 1. vyd. Praha: Univerzita J.A.Komenského. ISBN 978-80-86723-83-9.
- KUBIŠ, Lubomír. HUNGR, Pavel. OSINA, Petr, 2007. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: Linde. ISBN 978-80-7201-637-2.
- LANGMEIER, Josef. KREJČÍKOVÁ, Dana, 2006. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada publishing. ISBN 80-247-1284-9.
- LANGMEIER, Josef, MATJĚK, Zdeněk, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. 4. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1983-5.
- LUKÁČEK, Libor, 2011. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1898-2.
- MACEK, Petr, 2003. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.
- MATJĚK, Zdeněk, 2007. *Co, kdy a jak ve výchově dítěte*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-325-3.

- MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-549-0.
- NOVOTNÁ, Věra. FEJT, Vladimír, 2009. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského. ISBN 978-80-86723-77-8.
- OLÁH, Michal. ROHÁČEK, Ján, 2008. *Sociálněprávní ochrana dětí a sociální kuratelstvo*. Bratislava: VÚZaSP sv. Alfabet. ISBN 978-80-89271-35-1.
- PÁVKOVÁ, Jiřina a kol., 2002. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-711-6.
- PILAŘ, Jiří, 2012. Právní vymezení a systém ústavní péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. In *Vybraná témata vychovatelské praxe: inspirace pro vychovatele v zařízeních ústavní a ochranné výchovy*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. ISBN 978-80-87652-59-6.
- PLECITÝ, Vladimír. SK JEPEK, Michal. SALA, Josef. TÝMA, Alexander, 2009. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš. ISBN 978-80-7380-139-7.
- PROKOP, Martin a kol., 2004. *Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí*. 2. vyd. Praha: Liga lidských práv. ISBN 80-903473-1-2.
- ROSKOVÁ, Lenka, 2012. *Sborník příspěvků: II. ročník mezinárodní konference Lidská práva v proměnách času*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotní sociální fakulta. ISBN 978-80-7394-422-3.
- RYSKA, Radovan, 2007. *Právo pro studenty školy*. 6. vyd. Praha: Fortuna. ISBN 978-80-7168-976-8.
- EZNÍČEK, Tomáš, 2008. Je rozdíl ústavní výchovy mezi těmi rezorty zásadní překážkou?. In *Náhradní výchova dětí - možnosti a meze: kolokvium I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. ISBN 978-80-87146-05-7.
- ÍŽAN, Pavel, 2006. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-124-7.
- SCHELLE, Karel a kol., 2004. *Základy práva*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-68-8.
- SMĚKAL, Vladimír. MACEK, Petr, 2002. *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. 1. vyd. Brno: Barrister and Principal. ISBN 80-85947-83-8.

- SMUTKOVÁ, Lucie, 2007. *Sociální práce s rodinou*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-069-1.
- SOKOL, Jan, 2007. *Moc, peníze a právo. Esej o společenské kultuře a jejích institucích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Alea. ISBN 978-80-7380-066-6.
- SPIRIT, Michal a kol., 2008. *Základy práva pro neprávnické pracovníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Alea. ISBN 978-80-7380-116-8.
- ŠTĚPÁNKOVÁ-ŠTĚPÁNKOVÁ, Jitka a kol., 2003. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0629-2.
- ŠTĚPÁNKOVÁ, Naděžda, 2008. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde. ISBN 978-80-7201-2.
- TOMANCOVÁ, Jaroslava, 2005. Základní právní pojmy. In *Právní nauka pro pracovníky ve veřejné správě*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86861-32-5.
- TOMÁŠKOVÁ, M., FETISOVOVÁ, Jiřina, ONDREJKA, I. Incest a týrané dítě a. In *Zdravotní sociální problematika dítěte v Evropském kontextu*. České Budějovice: Zdravotní sociální fakulta. ISBN 978-80-7040-946-6.
- VACÍNOVÁ, Marie, TRPIŠTOVSKÁ, Dobromila, FARKOVÁ, Marie, 2008. *Psychologie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-86723-47-1.
- VARVAŘOVSKÝ, Pavel, 2009. *Základy práva. O právu, státě a moci*. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: ASPI. ISBN 978-80-7357-407-9.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87-455-14-2.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: Dítě a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VERHELLEN, Eugeen, 2000. *Convention on the Rights of the Child*. Apeldoorn: Garant. ISBN 978-9-04411-081-4.
- ZIERHUTOVÁ, Jana, DVOŘÁKOVÁ, Jitka, 2006. Dítě a úmluva o právech dítěte. In *Zdravotní sociální problematika dítěte v Evropském kontextu*. České Budějovice: Zdravotní sociální fakulta. ISBN 978-80-7040-946-6.
- ZOUBEK, Vladimír, 2008. *Lidská práva: globalizace, bezpečnost*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Alea. ISBN 978-80-7380-103-8.

## Internetové zdroje

AMNESTY INTERNATIONAL R. [online]. 2014 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.amnesty.cz/lidska-prava/>

UNITED FOR HUMAN RIGHTS. *Effective human rights education tools for teachers and othereducators*. [online]. 2008 [cit. 2014-14-03]. Dostupné z: <http://www.humanrights.com/educators/welcome.html>

MŠMT. *Rámcov vzdávací program pro základní vzdání*. [online]. 2013 [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

MŠMT. *Ústavní výchova a ochranná výchova*. [online]. 2014 [cit. 2014-01-02]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/ustavni-vychova-a-ochranna-vychova>

MZ R. *Ministerstvo zdravotnictví bojuje za lepší životní styl českých dětí*. [online]. 2012 [cit. 2014-04-02]. Dostupné z [http://www.mzcr.cz/dokumenty/ministerstvo-zdravotnictvi-bojuje-za-lepsi-zivotni-styl-ceskych-deti\\_6673\\_2501\\_1.html](http://www.mzcr.cz/dokumenty/ministerstvo-zdravotnictvi-bojuje-za-lepsi-zivotni-styl-ceskych-deti_6673_2501_1.html)

NAVRÁTILOVÁ, Martina. *Detské domovy ve Zlínském kraji*. [online]. 2014 [cit. 2014-02-08]. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/management/oos/adresare/Stranky/D%C4%9Btsk%C3%A9-domovy-ve-Zl%C3%ADnsk%C3%A9m-kraji.aspx>

PETERKOVÁ, Jarmila. PASTUSZEK, Filip. VÝSMEK, Radovan. *Krajský plán primární prevence rizikového chování ve Zlínském kraji*. [online]. 2012 [cit. 2014-01-16]. Dostupné z: <http://www.kr-zlinsky.cz/docs/clanky/dokumenty/4147/krajsky-plan-primarni-prevence-pro-obdobi-2012---2014.pdf>

## Kvalifikační práce:

STEHLÍKOVÁ, Hana, 2010. *Úroveň právního v domích dětí vybraných škol v okrese Tábor ve vztahu k Úmluvě o právech dětí*. Bakalářská práce. Jihoeská Univerzita v českých Budějovicích. Zdravotní sociální fakulta.

KREJSOVÁ, Petra, 2009. *Práva dětí v ústavní péči*. Diplomová práce. Jihoeská Univerzita v českých Budějovicích. Katedra supervize a odborné praxe.

## 8 SEZNAM ZKRATEK

OSN - organizace spojených národ

R	- Česká Republika
NR	- Česká národní rada
Sb.	- sbírka
M <sup>TM</sup>	- Mateřská škola
Z <sup>TM</sup>	- Základní škola
M <sup>TM</sup> MT	- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZ R	- Ministerstvo zdravotnictví České Republiky
OSPOD	- Orgán sociálně-právní ochrany dětí
MZ	- Ministerstvo zdravotnictví
DD	- Dětský domov

## 9 SEZNAM PÍLOH

Příloha . 1: Dotazník právního pov domí d tí

## Příloha . 1

### Testová baterie pro výzkum právního povdomí dětí z Diagnostického ústavu, z DD(™), pop. VÚ

Dotazník vychází z modifikované verze zjišťování dětských práv od amerického vědce Gary Meltona.

Dotazník je určen pro děti od 10ti do 18ti let.

V případě jakýkoliv dalších dotazů se prosím obraťte na tyto kontaktní osoby:

Mgr. Petra Vojtová, Ph.D - pvojtova@pf.jcu.cz (387 773 148) odborná asistentka PF JU

Bc. Markéta Librová [marketka.DC@seznam.cz](mailto:marketka.DC@seznam.cz) (605 385 612) student/ka PF JU

#### Identifikační údaje:

**1. Pohlaví**

- a) chlapec
- b) dívka

**2. Věk** í í í í í

**3. Třída** í í í í .

**4. Typ školy**

- a) základní
- b) speciální

**5. Zařízení (typ a název, lokalita)** í ..  
í .

#### Obecné otázky:

**1. Co je to právo?**

í í

**2. Kdo má práva?**

- a) jen dospělí
- b) jen děti
- c) dospělí i děti
- d) jen zvířata
- e) kdo je-t ?.....

**3. Mají děti práva?**

- ano
- ne
- nevím

**Jaká práva?**

í í

**4. Co je to zákon?**

í í

**5. Uveď příklad n jakého zákona:**

í í

**6. Proč mají lidé zákony?**



í í

### Situace:

1. Pepík ví, že má ve sborovně svou kartu, kde jsou o něm napsány různé věci (třeba, jak se chová, jaké má známky apod.) a chtěl by vědět, co je v ní napsáno. Uitelka mu říká, že nemá právo svojí kartu vidět. Myslí, že má Pepík právo se podívat na svojí kartu?

í  
í  
í í í í

Pro ?.....

2. Jedné holčičce Marii se rodiče rozvádějí. Matka chce, aby Marie žila s ní, ale otec si přeje, aby bydlela u něho. Myslí, že existuje zákon, že se Marie může sama rozhodnout, s kým bude žít?

í  
í  
í í í í

Pro ? í

### Přiznávání práv a povinností dětem i dospělým:

(Zakroužkujte u každé věty, zda s ní souhlasíte či nikoliv.)

#### Ty, jako dítě (do 18let věku) má právo:

- |   |     |    |
|---|-----|----|
| 1) říci nahlas, co si myslím                | ano | ne |
| 2) lhát, když je to pro tebe výhodné        | ano | ne |
| 3) pít alkoholické nápoje                   | ano | ne |
| 4) jezdit sám/a ve výtahu                   | ano | ne |
| 5) opisovat a podvádět, když si nevím rady  | ano | ne |
| 6) flít se svou vlastní rodinou             | ano | ne |
| 7) ukrást něco, když to nikdo nevidí        | ano | ne |
| 8) hrát si, když má volný čas               | ano | ne |
| 9) uhodit toho, kdo tě urazí                | ano | ne |
| 10) dívat se na televizi, když se ti zachce | ano | ne |
| 11) na bezplatné lékařské ošetření          | ano | ne |
| 12) vždy prosadit to, co se ti zachce       | ano | ne |

#### Dospělý člověk má právo:

- |   |     |    |
|---|-----|----|
| 1) říci nahlas, co si myslím                | ano | ne |
| 2) lhát, když je to pro něj výhodné         | ano | ne |
| 3) pít alkoholické nápoje                   | ano | ne |
| 4) jezdit sám ve výtahu                     | ano | ne |
| 5) opisovat a podvádět, když si nevím rady  | ano | ne |
| 6) flít se svou vlastní rodinou             | ano | ne |
| 7) ukrást něco, když to nikdo nevidí        | ano | ne |
| 8) hrát si, když má volný čas               | ano | ne |
| 9) uhodit toho, kdo jej urazí               | ano | ne |
| 10) dívat se na televizi, když se mu zachce | ano | ne |
| 11) na bezplatné lékařské ošetření          | ano | ne |
| 12) vždy prosadit to, co se mu zachce       | ano | ne |

**Zakroužkujte u každé vety, zda s ní souhlasíte či nikoliv.**

**Ty, jako dítě máš povinnost:**

- |   |     |    |
|---|-----|----|
| 1) poslouchat své rodiče                      | ano | ne |
| 2) udělat cokoli, co mu řekne někdo starší    | ano | ne |
| 3) pomoci tomu, kdo je v nesnázích            | ano | ne |
| 4) poslechnout pokyny policie                 | ano | ne |
| 5) oznámit, když někdo ubližuje dítěti        | ano | ne |
| 6) mlčet, když někdo někoho trestá            | ano | ne |
| 7) ošetřit člověka, kterého porazí na kole    | ano | ne |
| 8) říci nahlas, že se mu něco nelíbí          | ano | ne |
| 9) nemluvit o tom, co se děje doma            | ano | ne |
| 10) dát každému to, o co si řekne             | ano | ne |
| 11) vždycky sníst všechno to, co má na talíři | ano | ne |
| 12) vždy prosadit svou                        | ano | ne |

**Dospělý člověk má povinnost:**

- |   |     |    |
|---|-----|----|
| 1) poslouchat své rodiče                      | ano | ne |
| 2) udělat cokoli, co mu řekne někdo starší    | ano | ne |
| 3) pomoci tomu, kdo je v nesnázích            | ano | ne |
| 4) poslechnout pokyny policie                 | ano | ne |
| 5) oznámit, když někdo ubližuje dítěti        | ano | ne |
| 6) mlčet, když ho někdo trestá                | ano | ne |
| 7) ošetřit člověka, kterého porazí na kole    | ano | ne |
| 8) říci nahlas, že se mu něco nelíbí          | ano | ne |
| 9) nemluvit o tom, co se děje doma            | ano | ne |
| 10) dát každému to, o co si řekne             | ano | ne |
| 11) vždycky sníst všechno to, co má na talíři | ano | ne |
| 12) vždy prosadit svou                        | ano | ne |